

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Zdravotně sociální fakulta

**Preventivní programy Policie České republiky na základních
školách v Českém Krumlově**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Mgr. Pavel Vácha

Autor práce:

Zdeňka Řeháčková

5. května 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Preventivní programy Policie České republiky na základních školách v Českém Krumlově* vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to - v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou - elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích a jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. Zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 5. května 2011

.....
Zdeňka Řeháčková

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Pavlu Váchovi za jeho ochotu, trpělivost, cenné podněty a rady, které mi poskytl při zpracování bakalářské práce. Poděkování patří též všem pedagogům, kteří mi umožnili provést výzkum ke zjištění potřebných informací.

Preventivní programy Policie České republiky na základních školách v Českém Krumlově

Problematika společensky a sociálně nežádoucích jevů je zejména u dětí a mládeže výrazným rizikem nejen zdravotním, společenským, ale také ekonomickým. Příčiny kriminality a dalších forem rizikového chování jsou dány celou škálou na sebe navazujících nepříznivých vlivů.

Ve své práci se zabývám zmapováním faktorů, které ovlivňují formování mladého člověka a vybraných forem rizikového chování a kriminality u dětí na základních školách. Pro zjištění dat je využit kvantitativní výzkum, metoda dotazování, formou anonymního dotazníku u žáků devátých tříd základních škol v Českém Krumlově. Dalším zdrojem informací je kvalitativní výzkum, formou polořízeného rozhovoru se školními metodiky prevence, podložený názorem okresního metodika prevence.

Teoretická část popisuje vybrané jevy rizikového chování a jejich příčiny. Praktická část obsahuje vlastní výzkum a diskuzi s autory, z kterých jsem čerpala.

Cílem bakalářské práce je zmapovat rozsah a realizaci prevence kriminality Policie České republiky v Českém Krumlově, včetně tematického zaměření preventivních programů v českokrumlovských základních školách.

Z výzkumu vyplývá, že se Policie České republiky věnuje primární prevenci na základních školách v Českém Krumlově dle požadavků jednotlivých škol. Rozsah preventivních programů je dostatečně široký, vyhovuje většině oslovených škol.

Výsledky bakalářské práce je možno využít v praxi při přípravě preventivních programů pro pedagogické i nepedagogické pracovníky, informativní materiál pro širokou veřejnost a v neposlední řadě pro účely dalšího výzkumu.

Prevention Programmes of the Police of the Czech Republic at Basic Schools in Český Krumlov

Sociopathic phenomena in children and youth are risky from health, social and economic aspects. Criminality and other forms of risky behaviour stem from many subsequent unpropitious impulses and activities.

This work deals with factors affecting character formation of young people and some forms of risky and criminal behaviour of basic school pupils. Data were collected through a quantitative method, specifically 15-year-old pupils of basic schools in Český Krumlov were questioned anonymously. In addition, a qualitative method in a form of semi-structured interview was used for the school and district methodists of primary prevention.

The theoretical part describes some forms of risky behaviour and its causes. The empirical part contains the study itself and the discussion with authors whose experience I drew from.

The Bachelor work was aimed at mapping activities of the Czech Police in criminality prevention in Český Krumlov and the themes of prevention programmes at basic schools in Český Krumlov.

The findings revealed that the Police of the Czech Republic provides primary prevention for basic schools in Český Krumlov required from the school managements. The prevention programmes are complete enough to meet most requirements.

The findings can be used for preparing prevention programmes for pedagogical and non-pedagogical staff, informative materials for general public and further research.

Obsah

Úvod	8
1 Současný stav	10
1.1 Pojem prevence	10
1.1.1 Primární prevence	10
1.1.2 Sekundární prevence	11
1.1.3 Terciární prevence	12
1.2 Faktory ovlivňující prevenci společensky nežádoucích jevů	12
1.2.1 Základní principy	12
1.2.2 Rodina	13
1.2.3 Škola	15
1.2.4 Vrstevníci a volný čas	19
1.3 Společensky nežádoucí jevy a prevence kriminality.....	20
1.3.1 Rizikové chování	21
1.3.2 Prevence dětských úrazů jako součást prevence kriminality.....	22
1.3.3 Šikana	23
1.3.4 Kyberšikana.....	25
1.3.5 Xenofobie	27
1.3.6 Kriminalita	28
1.3.7 Závislostní chování	29
1.3.7.1 Kouření tabáku	30
1.3.7.2 Konzumace alkoholu	31

1.3.7.3 Omamné a psychotropní látky	31
1.4 Systém prevence kriminality v České republice	32
1.4.1 Policie a preventivní činnost	33
1.4.2 Community policing	35
1.4.3 Celostátní preventivní programy policie	36
1.4.4 Preventivní programy policie v Českém Krumlově	38
2 Cíl práce a hypotézy	42
2.1 Cíl práce	42
2.2 Hypotézy	42
3 Metodika	43
3.1 Použité metody a techniky sběru dat	43
3.2 Charakteristika cílového souboru	44
4 Výsledky	47
4.1 Výsledky výzkumu zjištěné pomocí dotazníků	47
4.2 Výsledky rozhovorů	56
4.3 Výsledky z policejních statistik	67
5 Diskuze	71
6 Závěr	78
7 Seznam použité literatury	80
8 Klíčová slova	84
9 Přílohy	85

Úvod

Problematika společensky a sociálně nežádoucích jevů tvoří širokou škálu problémů, které jsou zejména u dětí a mládeže výrazným rizikem nejen zdravotním, společenským, ale také ekonomickým. Kriminalita dětí a mládeže je v celosvětovém měřítku trvalým kriminologickým tématem. Je to oblast, do které se vkládá mnoho výzkumné energie. Mladí lidé se rodí do světa, který se překotně mění, klade na mladou generaci nebývalé požadavky a zároveň před ně rozprostírá širokou škálu možností, ale i omezení.

Kriminalita i rizikové chování dětí je problémem celé společnosti nejen dnes, ale i do budoucna. Příčiny tohoto stavu jsou dány celou řadou na sebe navazujících nepříznivých vlivů. Patří sem genetické vlivy, negativní jevy v rodinách, ve společnosti, školním prostředí a také nedostatečná nabídka atraktivních možností trávení volného času pro děti a mládež.

S nástupem do školy si děti velmi záhy začínají ve třídě vytvářet svou vlastní „subkulturu“, na níž jsou učitelé někdy více a někdy méně napojeni. V těchto případech mohou být tyto podskupiny zárodkem asociálních part, což je někdy tvrdá realita. Je potřeba se preventivně připravit na řešení problémových situací, a to z hlediska spolupráce s rodiči, pedagogy, lékaři, policií.

Preventivně výchovné vzdělávací působení musí být neoddelitelnou součástí výuky a života základních škol. Tématem mé bakalářské práce je jak, a s jakým výsledkem do tohoto procesu edukace mladé generace v Českém Krumlově vstupuje Policie České republiky.

Ve své práci se zabývám zmapováním faktorů, které ovlivňují formování mladého člověka a vybraných forem rizikového chování a kriminality u dětí na základních školách. Pro zjištění dat byl využit kvantitativní výzkum, metoda dotazování, formou anonymního dotazníku u žáků devátých tříd základních škol v Českém Krumlově. Dalším zdrojem informací byl kvalitativní výzkum, formou

položitého rozhovoru se školními metodiky prevence, podložený názorem okresního metodika prevence.

Práce se zabývá primárně preventivní činností Policie České republiky směřovanou k dětem základních škol v Českém Krumlově. V teoretické části je popsáno tematické a obsahové zaměření preventivních programů, které v současné době preventivně informační skupina připravuje pro děti základních škol.

Cílem práce je zmapovat rozsah prevence kriminality včetně tematického zaměření preventivních programů v českokrumlovských základních školách.

1 Současný stav

1.1 Pojem prevence

Preventivně výchovně vzdělávací působení musí být neoddělitelnou součástí výuky a života již na základních školách. Každodenní život školy a lidí v ní musí mít takovou kvalitu, aby dětem umožňoval osvojit si kompetence zdravého životního stylu, které jsou nejúčinnějším preventivním nástrojem. Prevencí tedy rozumíme, dle pedagogického slovníku, soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům. V pedagogice je velmi důležitá např. prevence násilného jednání, užívání návykových látek a vzniku závislostí, ve školní praxi i prevence úrazů (15).

Prevence společensky negativních jevů (ať již jde o rizikové chování obecně nebo konkrétně o šikanu) je vždy složitá, dlouhodobá a nákladná, přesto však v konečném součtu vychází investice do prevence vždy mnohem příznivěji, než nutnost vypořádat se s následky jevu již existujícího (léčba zranění, psychologická péče, soudní řízení, nápravná zařízení). Dětská agresivita je problémem celosvětový a její prevence a řešení se ve vyspělých státech stává předmětem výzkumných prací odborných týmů. I v České republice se pomalu již uvádějí do praxe speciální preventivní programy (1).

Prevenci rozdělujeme do tří základních oblastí: primární, sekundární a terciární.

1.1.1 Primární prevence

Primární prevence je zaměřena na zabránění vzniku události a úrazu. Primární prevencí rozumíme veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům spojeným s rizikovými projevy chování, případně

minimalizovat jejich dopad a zamezit jejich rozšíření. Příkladem mohou být ochranné prostředky, preventivní opatření v dopravě apod. Nejzásadnější v oblasti úrazové prevence je prevence na primární úrovni, která by měla vycházet z podrobného rozboru příčin úrazů, rizikových činností a prostředí (1).

Dalším členěním se primární prevence rozděluje na *specifickou a nespecifickou*. Pod pojmem specifické primární prevence se představují aktivity a programy, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků. Jedná se o:

- všeobecnou prevenci – zaměřena na širší populaci, aniž by byl dříve zjištěván rozsah problému nebo rizika,
- selektivní prevenci – zaměřena na žáky, u nichž lze předpokládat zvýšenou hrozbu rizikového chování,
- indikovanou prevenci – zaměřena na jednotlivce a skupiny, u nichž byl zaznamenán vyšší výskyt rizikových faktorů v oblasti chování, problematických vztahů v rodině, ve škole nebo s vrstevníky.

Nespecifická primární prevence jsou veškeré aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování si pozitivního sociálního chování prostřednictvím smysluplného využívání organizace volného času při dodržování určitých společenských pravidel. Tento typ prevence je významný v kontextu aplikace různých efektivních a vyhodnitelných specifických programů (17).

1.1.2 Sekundární prevence

Sekundární prevencí se rozumí přecházení vzniku, rozvoji a přetrvávání závislosti u osob, které již drogu užívají nebo se na ní stali závislými. Obvykle používána jako souborný název pro včasnou intervenci, poradenství a léčení. Součástí sekundární prevence je například kvalitní záchranný systém, poskytnutí první pomoci, snížení dopadu úrazu, zkrácení doby léčby (8).

Sekundárně preventivní aktivity mají co nejvíce zabránit zdravotním, psychickým, sociálním i ekonomickým škodám.

1.1.3 Terciární prevence

Dle Kaliny je cílem terciární prevence předcházení vážnému či trvalému zdravotnímu a sociálnímu poškození z užívání drog. V tomto smyslu je terciární prevencí resocializace či sociální rehabilitace a intervence u klientů, kteří prošli léčbou vedoucí k abstinenci nebo se zapojili do substituční léčby, ale také intervence u klientů, souhrnně zvaná jako Harm Reduction. To jsou opatření zaměřující se na snížení zdravotních rizik, zejména přenosu infekčních nemocí při nitrožilním užívání drog (8).

Terciární prevence spočívá v resocializaci kriminálně narušených osob, jejím cílem je udržet dosažené výsledky předchozích intervencí a rekonstrukce nefunkčního sociálního prostředí (21).

1.2 Faktory ovlivňující prevenci společensky nežádoucích jevů

1.2.1 Základní principy

Základním principem strategie prevence nežádoucího rizikového chování v resortu školství, mládeže a tělovýchovy je výchova dětí a mládeže k zdravému životnímu stylu, k osvojení si pozitivního sociálního chování a rozvoji osobnosti, k odmítání všech forem sebedestrukce a porušování zákona (26).

Škola má nesporně spolu s rodinou nejvýznamnější vliv na vývoj a rozvoj všech složek osobnosti dítěte i jeho socializaci (14).

1.2.2 Rodina

Vzhledem ke skutečnosti, že vymezení pojmu rodina bylo ve společenských vědách věnováno mnoho pozornosti, lze se setkat s celou řadou jejich různých definic. Obecně bývá rodina charakterizována především z hlediska svého postavení ve společenském systému, dále pak z hlediska vazeb, sociálních funkcí a základních sociálních procesů, které v ní probíhají.

Jedna z nejjednodušších definic popisuje rodinu jako malou skupinu osob, která je navzájem spojena manželskými, příbuzenskými nebo jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života. Ačkoli právní řád České republiky neobsahuje legální definici rodiny, lze říci, že za rodinu považuje především společenství založené manželstvím, což ovšem neodpovídá současné situaci.

Soužití muže, ženy a jejich dětí se označuje jako nukleární rodina a ta je všude na světě považována za základní jednotku solidarity a vzájemné odpovědnosti. Rodina je nesporně důležitým společenstvím, těsně spjaté nejrůznějšími vztahy uvnitř i navenek. Není pochyb o tom, že rodina má pro dítě nezastupitelný význam, má rozhodující vliv na rozvoj jeho osobnosti, a to jak v oblasti tělesné, duševní, tak i sociální. Dítě si vytváří svůj vlastní vnitřní obraz světa, který do jisté míry odpovídá tomu, jak mu rodiče či vychovatelé předkládají realitu a jak jej do této reality uvádějí. Aby byl dítěti zajištěn po všech stránkách optimální vývoj, musí být rodina schopna uspokojit jeho základní potřeby (3).

Dříve byly rodinné systémy více stabilní, zkušenosti se předávaly z jednoho pokolení na druhé. Rodiny spolu trávily více času. V důsledku zásadních společenských a ekonomických proměn došlo i ke změně hodnotového systému a některé nemateriální hodnoty jsou podceňovány nebo opomíjeny. Rodina je první instance pro předávání vzorů a volby zálib (26).

Význam rodiny pro rozvoj dětské osobnosti je zásadní. Rodina je do značné míry určující a kterákoliv následující sociální skupina musí navazovat na základy, jež položila. Život v nevhodném nebo nepodnětném rodinném prostředí představuje riziko ve smyslu rozvoje nežádoucích způsobů chování, nebo dokonce nežádoucích osobnostních charakteristik (23).

Rodina je tradičně považována za hlavního činitele, jenž svým selháváním dětem umožňuje kriminální chování (11).

Od počátku 20. století tradovaný vztah mezi příslušností rodiny k určitým společenským vrstvám a delikventním chováním dětí z těchto rodin se v moderní době dá potvrdit výzkumnými daty jen pro skupiny ležící na okrajích sociálního spektra. Novodobé přelévání kriminality i do společensky lépe situovaných rodin se dá interpretovat jako následek klesajícího vlivu rodiny na chování dospívajících dětí ve všech společenských vrstvách.

Kvalita vazby mezi dítětem a matkou, později i mezi dítětem a otcem a dítětem a dalšími členy rodiny, je klíčovým činitelem osobnostního vývoje. Nejdůležitější období preventivní výchovy je v prvních pěti letech života dítěte, to znamená v předškolním věku. To je doba, kdy se vytváří základní smysl pro řád a počátky svědomí.

Matoušek uvádí: „Rodina je unikátní a nenahraditelnou institucí proto, že optimálně spojuje osobní zaujetí dospělých na prospěchu partnerů i dětí s univerzálním zájmem společnosti na stabilizovaném soužití mužů a žen. Dítě si nemůže osvojit žádoucí dovednosti, postoje a hodnotovou orientaci, aniž by nebylo vystaveno trvalému působení dospělých“ (10).

Vývoj charakteru a z něho vyvěrajícího morálního jednání zásadním způsobem určuje socializace a edukace dítěte. Rozhodující je, jak okolí (rodina, škola, vrstevníci, sdílená společenská morálka, média) staví před dítě to, co je správné a žádoucí, jak prosazuje respektování pravidel a zásad, kterými je třeba se řídit, hodnot, o něž je třeba usilovat. Například může se tak dít zákazy, tresty, příkazy, výhrůžkami apod. anebo spíše vzory a ideály, které fascinují a podněcují k jejich přijetí a zvnitřnění, či prostým chodem života – vlivem okolností, z nichž jedinec situačně vyrozumívá, co a jak je vhodné či výhodné. Značný význam má, je-li vývoj charakteru a morálního jednání spíše vynucován jako naprostá poslušnost, anebo zda se spíše očekává pochopení toho, oč jde, apeluje se na svobodné rozhodnutí a vytváření konsensu (5).

Studie delikventně jednajících mladistvých založené na popisu jejich rodinného prostředí ukazují rodinné prostředí přestupců zákona jako chladné,

s minimem rodičovského zájmu o děti. Rodiče jsou dětmi charakterizováni jako pasivní či odmítaví, nezainteresovaní na potřebách dítěte. V takových rodinách je pravděpodobnější, že se u dítěte vyvine některý z výše zmíněných druhů nejisté vazby k rodiči, a tím pádem i ke světu dospělých (11).

Způsob řešení konfliktů v rodině má nepochybně vztah k delikventnímu chování dětí. Řadou výzkumů je potvrzeno, že děti vyrůstající v rodinách, kde je mnoho otevřených konfliktů mezi rodiči, mají větší sklon ke kriminálnímu chování než děti vyrůstající v klidném rodinném prostředí. Také konflikty dítěte se sourozenci předpovídají vyšší riziko delikvence. Z takového prostředí má dítě jednak tendence co nejdříve a co nejčastěji unikat, jednak se v něm učí konfrontačnímu způsobu řešení těžkostí. V interakci rodin s delikventním potomkem nacházejí pozorovatelé mnoho obviňování, nevěcné a emoční diskuse o problémech, mnoho agresivních obran vlastní osoby, nepřesnější definice problémů, méně přijímání odpovědnosti, méně přátelských sdělení, méně snahy zhodnotit, jak se zkoušené řešení problému prakticky osvědčuje (11).

Většina dětských provinilců se dostává do rozporu se zákonem okolo 13 let. U těchto dětí se výrazně projevuje vliv rodinného prostředí. Můžeme říci, že právě dětská delikvence souvisí se škodlivým výchovným prostředím v některých rodinách. Důležitým předpokladem žádoucího vývoje osobnosti dítěte je úplnost rodiny. I když tento fakt není ještě zárukou kvality výchovného prostředí dítěte. K vlivu rodinného prostředí přistupuje s přibývajícím věkem stále intenzivněji prostředí školy se všemi svými vlivy.

1.2.3 Škola

Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za své žáky. V souladu s ustanoveními školského zákona (zákon č. 561/2004 Sb.) jsou školy povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví žáků v průběhu všech vzdělávacích

a souvisejících aktivit, a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (21).

Ředitelé škol odpovídají za systémové aktivity školy v oblasti prevence sociálně patologických jevů. Vychází přitom z komplexního pojetí preventivní strategie, které řeší metodické pokyny ministerstva školství vyhlášené vždy na určité časové období a jsou součástí minimálního preventivního programu školy. Ředitelé musí zajistit vzdělávání svých pracovníků v akreditovaných kurzech. Příslušný pedagog má ještě funkci metodika prevence. Školní metodik prevence pak odpovídá za informovanost všech pedagogických pracovníků školy o dané problematice.

Povolání pedagoga – učitele klade vysoké požadavky na mnohostrannost v činnostech a vysoké požadavky na osobnostní a psychické vlastnosti. Úspěch či neúspěch výchovně vzdělávacího procesu ve škole záleží na osobnosti učitele. Učitel vede důsledně a systematicky žáky k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, zvláště pak respektujících identitu a individualitu žáka. Pomáhají rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka. Všichni učitelé by měli vnímat vztahy mezi žáky a atmosféru v třídních kolektivech, kde působí, jako nedílnou a důležitou součást své práce. Důležité aktivity školy nelze spojovat jen s určitým vyučovacím předmětem nebo skupinou předmětů. Vztahy a chování pedagogických, ale i nepedagogických pracovníků školy vůči sobě a vůči žákům ovlivňují také chování žáků (12).

Předpokladem naplňování cílů v oblasti prevence je pedagog vzdělaný, kvalifikovaný, komunikativně, psychologicky a speciálně pedagogicky vybavený. Svou osobností se pozitivně podílí na vývoji sebeuvědomění žáka a je schopen vyučovat za aktivní účasti dětí. Zvyšování odolnosti dětí a mládeže proti rizikovým projevům chování vyžaduje systémovou a koordinovanou přípravu realizátorů preventivních aktivit ve školách a školských zařízeních (19).

Ačkoliv výhradní odpovědnost za realizaci prevence na školách má vždy ředitel, všichni pedagogičtí pracovníci školy se podílejí na tvorbě a realizaci minimálního preventivního programu. Koordinace tvorby a kontrola realizace tohoto programu patří ke standardním činnostem školního metodika prevence. Ten úzce spolupracuje s metodikem prevence v pedagogicko-psychologické poradně. Tento

metodik dále spolupracuje s krajským školským koordinátorem prevence, který je pověřen výkonem této funkce v rámci organizační struktury krajského úřadu. Krajské školské koordinátory prevence metodicky vede ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

Pedagogicko-psychologické, respektive školní poradenství je podpůrný systém, jenž je začleněn do české školské soustavy a jehož hlavním úkolem je přispívat k optimalizaci jednotlivých fází i celého procesu výchovy a vzdělávání ve škole i v rodině. Zaměřuje se zejména na tyto sféry působnosti:

- poskytování odborné pomoci při řešení otázek rozvoje osobnosti dětí, žáků a studentů v procesu vzdělávání a profesní přípravy,
- podněcování využití a rozvoje potenciálu velmi nadaných žáků a studentů,
- zajišťování podpory řešení vzdělávacích obtíží žáků a studentů, které mají různý původ (poruchy učení, zdravotní postižení, snížení „školních“ schopností, sociokulturní handicap), poskytování odborné pomoci při prevenci, zjišťování a řešení těch obtíží či problémů v psychickém a sociálním vývoji dětí a mládeže, které se v procesu vzdělávání projevují,
- poskytování odborné pomoci při volbě vzdělávací cesty a následně i profesní orientace,
- spolupodílení se na prevenci sociálně patologických jevů včetně prevence drogových závislostí a kriminality mládeže (14).

Školní poradenství poskytuje své služby nejen dětem a mládeži, ale také rodičům nebo jejich zákonným zástupcům, učitelům i ostatním pedagogickým pracovníkům.

Jedním z odborníků při procesu primární prevence je okresní metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně, jehož hlavní úkoly vymezuje Vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních a jsou:

- zajišťovat specifickou prevenci sociálně patologických jevů a realizaci preventivních opatření v oblasti své územní působnosti,

- zajišťovat koordinaci a metodickou podporu školních metodiků prevence, organizuje pro ně pravidelné pracovní semináře a poskytuje jim individuální odborné konzultace,
- na žádost školy pomáhá ve spolupráci se školním metodikem prevence a dalšími pedagogy řešit aktuální problémy související s výskytem sociálně patologických jevů ve škole,
- udržuje pravidelný kontakt se všemi institucemi, organizacemi i jednotlivci, kteří se v prevenci angažují,
- spolupracuje s krajským školským koordinátorem prevence zejména při vypracovávání podkladů pro výroční zprávy a při stanovování priorit v koncepci preventivní práce ve školství na úrovni kraje,
- pečuje o svůj odborný rozvoj formou dalšího vzdělávání v problematice specifické prevence.

Jedním z hlavních úkolů metodika prevence v pedagogicko-psychologické poradně je spolupráce se školními metodiky prevence. Ti pracují při každé základní škole a jejich činnost souvisí přímo s úkoly vzdělávací soustavy vymezené školským zákonem č. 561/2004 Sb. Standardní činnosti školního metodika prevence jsou vymezeny právním předpisem, Vyhláškou č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Mezi jeho hlavní činnosti patří koordinace tvorby a kontrola realizace preventivního programu školy, metodické vedení činnosti pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence sociálně patologických jevů, koordinace vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti prevence sociálně patologických jevů, koordinace spolupráce školy s orgány státní správy a samosprávy, které mají v kompetenci problematiku prevence, shromažďování odborných zpráv a informací o žácích v poradenské péči specializovaných poradenských zařízení i vedení písemných záznamů o činnosti školního metodika prevence (navržená a realizovaná opatření) (17).

1.2.4 Vrstevníci a volný čas

S přibývajícím věkem dětí se výrazně zmenšuje vliv rodiny a školy a do popředí vystupuje vliv vrstevníků. V malé skupině se často jedinec učí vzájemnému přizpůsobování, vytváří si vlastní hodnotový svět, navyká si podřizovat se společným cílům. Kromě soužití v rodině nalézá i sociální vztah ve skupině vrstevníků. Získává postupně nezávislost na dospělých. Dosavadní výchovné a socializační vlivy a získané poznatky, vědomosti a dovednosti, má využívat v dalších seberealizačních, seberegulačních a v širokém slova smyslu sebevýchovných činnostech (13).

Rizikové chování u dětí a mládeže je multifaktorově podmíněno. Vedle vlivu rodiny, osobnostních vlivů, vlivů subkultury a společenských vlivů se část mládeže dostává na „šikmou plochu“ díky nesprávnému naplnění jejich volného času. Volný čas dětí je rizikem i příležitostí. Může být využit nevhodně nebo pozitivně.

Volný čas mohou děti a mládež trávit mimo rodinu a školu individuálně, v neformální skupině vrstevníků nebo v institucích s volnočasovou náplní, kam zařazujeme tělovýchovné spolky, školní družiny, školní kluby, domy dětí a mládeže, občanská sdružení dětí a mládeže. Tyto subjekty vytváří podmínky pro smysluplné využívání volného času.

Negativním fenoménem dnešní doby je medializace současné generace dětí a mládeže, která vyrůstá pod tlakem masové kultury a především komerční televize. Již řadu let se diskutuje o vlivu filmů, televize a počítačových her na psychiku dítěte. Souvislost mezi chováním dětí a množstvím násilí sledovaného v televizi existuje a násilné programy zvyšují možnost agresivního chování (26).

V tomto věkovém období je kombinace nudy s touhou po dobrodružství jedním z častých rizikových faktorů vzniku společensky nežádoucích jevů. Zejména sportovní aktivity, přizpůsobené svým charakterem a obsahem této věkové skupině, mohou nahradit nežádoucí volnočasové aktivity.

1.3 Společensky nežádoucí jevy a prevence kriminality

Při hodnocení sociálně společensky nežádoucích jevů musíme brát v úvahu stupeň jejich nebezpečnosti pro společnost i jedince. V posledních letech je ve světě i u nás kladen stále větší důraz na prevenci rizikového chování na místní úrovni. Znamená to provádění řady preventivních experimentů na školách, sportovních klubech, letních táborech atd. Do takových aktivit se zapojují jak státní organizace, tak i nestátní a neziskové organizace.

Společensky a sociálně nežádoucí jevy tvoří širokou škálu problémů, které jsou zejména u dětí a mládeže výrazným rizikem zdravotním, společenským i ekonomickým. Jedná se o problematiku šikany a násilí, záškoláctví, drogových závislostí, alkoholismu a kouření, kriminality a delikvence, rizikového sexuálního chování, vandalismu, virtuálních drog, patologického hráčství a také projevů xenofobie, rasismu, intolerance a antisemitismu (26).

Platí zásada, se kterou by zřejmě většina lidí souhlasila, podle které je lépe problémům, které zájmu a blahu dítěte mohou škodit, předcházet, než jejich vlivy napravovat. Tato zásada od všech zainteresovaných subjektů vyžaduje promyšlet činnost dopředu a nabízet možnost dětem a rodinám zapojit se do činností, které jim pomohou realizovat své touhy po vzdělání, všestranném vyžití a smysluplném naplnění volného času (18).

Velký průlom při řešení společensky nežádoucích jevů přineslo přijetí zákona číslo 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže s účinností od 1. 1. 2004. Nový zákon o soudnictví ve věcech mládeže oproti dřívějšímu pojetí poněkud přesunuje důraz z víceméně represivního pojetí trestního práva na preventivní působení na mladé lidi. Zákon tak prioritně neusiluje o potrestání či izolaci mladého pachatele od společnosti, ale o zastavení jeho nastoupené delikventní dráhy, o vytvoření podmínek pro nápravu a odčinění spáchaných činů a o celkovou restauraci chybných socializačních procesů, které se spolupodílely na jeho aktuální antisocialitě (25).

1.3.1 Rizikové chování

Rizikové chování je široký pojem zahrnující nejenom jednání vedoucí k úrazům, ale i závislostem, ohrožení dalších lidí, škodám na majetku atd.

Rizikovým chováním tedy rozumíme jakékoli cílené jednání nebo aktivitu jednotlivce, jehož následkem může být zranění, smrt, trvalé postižení nebo jiné snížení kvality života riskujícího nebo přihlížejících, stejně jako narušení vztahů, psychiky nebo i ekonomické a hmotné škody. Tyto aktivity provádí jedinec cíleně, sám nebo ve skupině s dalšími. Následky, které způsobí riziková aktivita, se nemusejí týkat jen samotného aktéra. Velká část z nich dopadá přímo nebo nepřímo na nejbližší okolí (rodinu, přátele, spolužáky), ale i na vzdálenější, kterého se nebezpečné chování nějak dotklo (oběti vandalismu), policisty, lékaře, sociální pracovníky, pedagogy a v neposlední řadě na celou společnost.

Mezi rizikové aktivity řadí metodický pokyn Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy (č. 20006/2007-51 ze 16. října 2007):

- záškoláctví,
- šikanu, rasismus, xenofobie, vandalismus,
- kriminalitu, delikvenci,
- užívání návykových látek (tabák, alkohol, omamné a psychotropní látky a infekční nemoci související s jejich užíváním),
- závislost na politickém a náboženském extremismu,
- netolismus (virtuální drogy) a patologické hráčství (gambling).

Do této skupiny můžeme také zařadit extrémní a adrenalinové sporty, hazardní zábavy, experimentování a riskování, sexuální zneužívání, prostituci, vzájemnou agresi, násilí a protiprávní jednání. Mnoho z těchto činností se děje zároveň nebo jsou vzájemně provázané.

Rizikové chování s sebou přináší množství více či méně závažných následků, které si mladiství často neuvědomují nebo si je nechtějí připustit, či je vědomě podceňují. Aby se dospívající byli schopni sami rozhodnout pro bezpečné chování nebo dokonce dokázali odmítnout nabídku vrstevníků účastnit se rizikových aktivit, měli by být dostatečně informováni o možných následcích. Měli by si být vědomi

následků včetně konkrétních dopadů na další život jich samých, jejich blízkých i ostatních zúčastněných lidí, včetně dopadů celospolečenských, ekonomických či sociálně-právních (1).

Situaci, kdy se dospívajícímu stane závažný úraz či dojde k trvalým následkům na jeho zdraví (tělesném i psychickém), předchází rizikové chování, jehož příčiny lze zpětně dopátrat a zaměřit se na ně při prevenci.

1.3.2 Prevence dětských úrazů jako součást prevence kriminality

Úrazem rozumíme poškození zdraví, které vzniká náhle působením vnější síly. Světová zdravotnická organizace (WHO) dělí úrazy na úmyslné a neúmyslné. Neúmyslné úrazy jsou preventabilní, to znamená, že jim lze předcházet. Přesto se podílejí na většině úmrtí v důsledku úrazu. Úmyslný úraz vzniká, když se někdo cílevědomě pokusí druhému či sobě poškodit zdraví (napadení, týrání, sebepoškození, sebevražda). Světová zdravotnická organizace se ve svém materiálu „Zdraví pro všechny v 21. století“ zabývá snížením úrazovosti v celém evropském regionu jako jednou z hlavních priorit pro nadcházející období (18).

Dětství a dospívání jsou etapami lidského života, v nichž každý prochází významným tělesným i duševním vývojem, kdy získává sociální a zdravotní návyky, které si uchová po celý život. Zdravý vývoj je úzce podmíněn zdravým rodinným zázemím a dalšími sociálními vztahy mimo rodinu. Pro dobrý duševní vývoj jedince je důležitý pozitivní vztah k sobě samému.

Vstup do školy dozajista změní každodenní život dětí. Dítě školního věku se seznamuje s novým prostředím, což přináší zvýšené riziko úrazů, a to nejen ve školních zařízeních, ale i při mimoškolních činnostech. Pozornost dítěte je rozptýlena řadou nových povinností a zážitků. Školy jsou důležitým místem, ve kterém lze rozvíjet a chránit zdraví. To, jak žáci vnímají zdraví, může být významně ovlivněno obsahem používaných školních osnov. Můžeme říci, že prostředí školy je důležitou determinantou zdraví. K tělesnému, sociálnímu

a emočnímu zdraví přispívají všechny aspekty života školy. K nejčastějším úrazům zde dochází při sportu a kolektivních hrách.

Starší školní věk je z pohledu úrazovosti orientován na důležité somatické i psychické změny jedince. V pubertě dochází ke zvýšení fyzické síly a snížení pohybové koordinace, typické pro toto období je přeceňování vlastních sil a riskování.

Problematikou prevence dětských úrazů se v České republice zabývá mnoho aktivit. Vzhledem k potřebě tyto aktivity řešit systémově a koordinovaně, byla v roce 2005 ustavena Meziresortní pracovní skupina pro prevenci dětských úrazů, která vypracovala návrh dokumentu – „Národní akční plán prevence dětských úrazů na léta 2007-2017“. Plán byl předložen k projednání vládě České republiky a usnesením č. 926 byl přijat. Tento plán rozpracovává konkrétní úkoly, vyplývající pro jednotlivé resorty (18).

1.3.3 Šikana

Šikanování je nebezpečný společensky nežádoucí jev, při němž je omezována zejména osobní svoboda a svoboda rozhodování, je ponižována lidská důstojnost a čest, mnohdy je obětí ubližováno na zdraví či na majetku. Jedná se o složitý problém, který není možno právně pojmut jako jeden celek, neboť svými znaky a důsledky zasahuje do různých právních ustanovení. Z hlediska trestního zákoníku může šikanování naplňovat skutkovou podstatu trestného činu vydírání, omezování osobní svobody, ublížení na zdraví, útisku, loupeže, násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci, poškozování cizí věci, znásilnění, kuplířství.

Právní definici šikany v našem právním řádu nenajdeme, nicméně v metodickém pokynu MŠMT č. 28246/2008-6, kterým Ministerstvo školství reagovalo na potřebu komplexního řešení šikany, najdeme toto vymezení:

„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo

z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků“ (12).

O šikaně mluvíme pouze tehdy, je-li oběť z jakéhokoli důvodu neschopna se bránit (fyzický handicap, psychická odlišnost, neobratnost, izolovanost v kolektivu, skupinový útok), a jedná se tedy o asymetrickou agresi. Pojmem šikana nelze označovat všechno zlé a nepříjemné, čím si děti navzájem ubližují (3).

Šikanování je proces, který se vyvíjí postupně v několika stádiích. Přitom nelze přesně určit hranice mezi jednotlivými stádii, protože se různě překrývají, splývají nebo v sebe různě rychle přecházejí. Záleží jenom na přístupu okolí, zda se šikana vyvine až do podoby dokonalé šikany nebo zůstane u nejmírnějších typů.

Michal Kolář, etoped a psychoterapeut, který se zabývá problematikou šikanování již velmi dlouho, člení vývoj šikany ve skupině či ve třídě do možných pěti stupňů:

1. zrod ostrakismu
2. fyzická agrese a přitvrzování manipulace
3. klíčový moment – vytvoření jádra
4. většina přijímá normy agresorů
5. totalita neboli dokonalá šikana.

Aby se šikana mohla plně rozvinout, musí být splněny některé z těchto podmínek:

1. přítomnost potenciálního šikanujícího agresora
2. přítomnost potenciální oběti šikanování
3. přítomnosti takového klimatu skupiny, které šikanování připustí nebo mu nezabrání (9).

U oběti šikanování je bezesporu narušen harmonický vývoj osobnosti, který se projevuje ve škole nepozorností, zhoršením prospěchu, častými omluvenými absencemi – únik do nemoci, neomluvenou absencí, nejistotou, úzkostností, strachem, labilitou, smutnou náladou. Často takovému dítěti chybí pomůcky,

oblečení, má nechuť ke škole, psychosomatické obtíže (bolesti břicha, hlavy, neurózy, poruchy spánku, změna chování), drobné úrazy, časté modřiny (9).

Z výše napsaného je zřejmé, že následky šikanování jsou velice vážné a mohou být pro dítě psychické, fyzické či sociální. Mezi psychické následky patří nízké sebehodnocení, špatný vztah ke škole a k lidem, snížená schopnost navazovat a udržovat vztahy, špatná nálada a smutek. Je zajímavé, že následky ze šikanování si sebou do dospělosti nesou i děti pasivně přihlížející. Těm hrozí ztráta ideálů o společnosti, která by měla každému člověku zajistit ochranu proti různým formám násilí. Dochází tedy k narušení či pokřivení morálních postojů.

Dle statistik Linky bezpečí provedených v průběhu let 2006-2007 vyplynulo, že problém šikanování ve škole skoro dvakrát převyšuje počet případů šikany mimo školu. Ve skupině šikana ve škole jsou zastoupena obě pohlaví skoro stejně, ale ve skupině šikana mimo školu jsou o něco více zastoupeni chlapci v roli agresora. Zároveň je z této statistiky zřejmé, že šikanování má vzestupnou tendenci. Podle dostupných informací z tohoto období vyplývá, že nejčastější věk dětí, kteří se setkávají se šikanou, ať v roli agresora či oběti, je 13 let (3).

Nutno říci, že šikanování je v mnoha případech trestnou činností, protože je naplněna skutková podstata trestného činu, byť se to někdy na první pohled jeví jako obyčejná klukovina. Může se pak jednat například o trestný čin ublížení na zdraví, vydírání, omezování osobní svobody nebo poškozování cizí věci.

1.3.4 Kyberšikana

Kyberšikana též kybernetická šikana, počítačová šikana se stává fenoménem dnešní doby. Jedná se o druh šikany, který využívá elektronické prostředky jako jsou mobilní telefony, e-maily, pagery, internet, blogy a podobně. Odehrává se ve virtuálním světě. Jejimi nejobvyklejšími projevy jsou zasílání obtěžujících, urážejících či útočných e-mailů a textových zpráv, vytváření stránek a blogů dehonestujících ostatní, popřípadě může sloužit k posilování klasických forem

šikany, nejčastěji prostřednictvím nahrání scény na mobilní telefon a jejího následného rozeslání známým dotyčného, případně vystavení na internetu.

Kyberšikana (cyberbullying) bývá definována jako trýznění, hrozby, obtěžování, ponižování, ztrapňování nebo jiné útoky mezi mladistvými pomocí internetu, interaktivních a digitálních technologií nebo mobilních telefonů. Má stejné charakteristiky jako nepřímé tradiční šikanování: stává se opakovaně, zahrnuje online obtěžování, agresivní chování, ubližování, napadání, očeňování, krádež identity, vyloučení, zveřejňování cizích tajemství, aktivity související s hackerstvím (krádeže informací, prolomení účtu, poškozování webových stránek, profilů, atd.).

Kyberšikana označuje případy, kdy je dítě či dospívající, jak na straně oběti, tak agresora, nebo byl útok mladistvým alespoň iniciován. V případě zahrnutí dospělých se používají termíny:

- cyber-harassment - kyber-obtěžování,
- cyberstalking (kyber-pronásledování) – označuje opakované, dlouhodobé, systematické a stupňované obtěžování, útočník u oběti vyvolává pocit strachu,
- kybergrooming – označuje chování uživatelů zejména veřejných chatů a sociálních sítí, kde nabízí dětem různé možnosti výdělku či kariéry, oběťmi se stávají zpravidla dívky ve věku 11-17 let,
- cyber-sexting – lze definovat jako odesílání sexuálně laděných zpráv, obnažených fotografií, videí apod. (13).

Díky anonymitě je u útočníka potlačen strach z dopadení a jeho identifikace je tím ztížena, což napomáhá rychlému šíření a rozvoji kyberšikany. Ve virtuálním prostředí vystupují útočníci často pod přezdívkou (tzv. nickem), používají pro oběť neznámou e-mailovou adresu, telefonní číslo. Anonymita v útočnicích vzbuzuje pocit nepolapitelnosti, posiluje agresorovu odvahu zkoušet drsnější metody a formy útoků. Agresor může velmi snadno vytvářet nové identity, což značně ztěžuje jeho identifikaci. Bez specifických znalostí má proto oběť jen malou šanci přijít na to, jaká je skutečná identita útočníka.

Je smutným faktem, že mnoho případů kyberšikany by se nestalo, kdyby se oběti těchto případů alespoň minimálním způsobem chránily. Zatímco v reálném

životě si již od dětství pěstujeme obranné mechanismy v podobě zábran a před různými nástrahami jsme opakovaně varováni rodiči i učiteli, informovanost o virtuálních rizicích je minimální (často se omezuje pouze na ochranu počítače před viry) (11).

1.3.5 Xenofobie

Xenofobie je odborný termín ze sociologie, který v doslovném překladu znamená strach z cizinců. Obecně se slovo používá k označení mezilidské nesnášenlivosti a předsudků vůči lidem z jiné země, či při nedostatku úcty k jejich tradicím a rozdílné kultuře (27).

Abstraktně se tento termín používá jako strach z neznámého, či z cizích věcí. Tento strach, obavu, opatrnost mají pudově zakódovanou všichni živočichové. Je to přírodní obranný mechanismus, pomáhající přežít.

Xenofobie je základem různých nenávistných ideologií, jako je rasismus, šovinismus, nacionalismus, fašismus. Je také nejnižší položenou základnou problémů minorit a jejich napětí vůči většinové společnosti, pramení z ní pronásledování cizinců a stojí v pozadí vytváření segregovaných území. Xenofobie vzrůstá, když se sociální útvary ocitají v sociální, ekonomické či politické krizi nebo kritické či nesrozumitelné situaci – situaci velkých změn. Cizí, tudíž subjektivně prožívané jako nebezpečné, se stává obětním beránkem, jako snadno definovatelný původce nesnází. Právní definice neexistuje, protože xenofobie není jevem, který by mohlo či mělo regulovat právo – jde o soukromý pocit či postoj. Teprve aktivní chování, jemuž je xenofobie prvotním základem, je předmětem právních úprav. Většina xenofobních pocitů je naprosto iracionálních a založených na předsudcích. Xenofobní prohlášení a poznámky jsou v euroatlantické civilizaci považovány oficiálně za nemorální až protizákonné. Mezi lidmi panuje povědomí o tom,

že xenofobie je oficiálně nekorektní, ale v soukromém životě se většina lidí větších či menších projevů xenofobie nestrání.

1.3.6 Kriminalita

Kriminalita mládeže ve společnosti je vážným sociálním problémem. Mladí lidé se začleňují do společnosti a adaptují na její pravidla, vytvářejí si modely svého pozdějšího chování a modelují své životní postoje. Téma kriminality mládeže je mnoho let v popředí zájmu odborníků, kteří se snaží svým studiem najít důvody a možnost nápravy takového stavu.

Kriminalita je jeden z typů společensky nežádoucích jevů. Je to trvajícím společensky nežádoucí jev, představující narušení obecně zavedených a majoritně akceptovaných pravidel společenského života. Vzhledem k důležitosti významných norem, které chrání základní zásady fungování společnosti, jsou tyto standardy v moderní společnosti vyjádřeny právem a chráněny státní mocí. Páchání trestných činů reguluje trestní právo. Stanoví, co se rozumí trestným činem, jaký za něj může být uložen trest a upravuje způsob vedení trestního řízení (24).

Z kriminologické analýzy typů trestné činnosti vyplynulo zcela jednoznačně, že drtivou většinu kriminality u mladistvých pachatelů lze subsumovat pod trestný čin krádeže podle § 205 trestního zákoníku (7), který řadíme do skupiny majetkové kriminality. Motivem majetkové trestné kriminality je převážně zisk.

Lze se domnívat, že mladistvým jde při páchání trestné činnosti kromě vědomých motivů i o skrytou potřebu sebeprosazení a imponování ve skupině, a že tato psychologická potřeba je i v tomto trestném jednání mnohdy dominující. To souvisí s touhou stále mladších dětí vlastnit módní a drahé předměty a tak se vyrovnávat za každou cenu vrstevníkům ze sociálně silnějších rodin, kteří běžné takové předměty mají.

Nesporným fenoménem této moderní doby jsou mobilní telefony. Mobil se stal, a to nejen pro mladou generaci, symbolem modernosti a sociální zařazenosti. Je

to předmět malý (lze jej snadno skrýt), lehce přenosný, ale na druhé straně dostatečně drahý, upoutávající pozornost a má statusotvornou hodnotu. To se odráží i na četnosti případů, kdy se právě mobilní telefonní přístroj stává lákadlem pro uskutečnění majetkové trestné činnosti (6).

1.3.7 Závislostní chování

V oblasti závislostí můžeme rizikové chování rozdělit na drogové a nedrogové závislosti. Tyto jevy jsou stále na vzestupu a u drogových závislostí dosahuje Česká republika bohužel na přední místa v Evropské Unii a ve světě. Tento stav je nejvíce patrný u konopných produktů. V případě drogových závislostí je lze dále rozdělit na závislosti na společensky tolerovaných látkách, jakými jsou nikotinismus, tabakismus, alkoholismus. Nedrogové závislosti jsou svou společenskou působností a rozsahem velmi podobné závislostem drogovým. Jedinou výhodou je, že primárně nepoškozují tělo člověka v důsledku intoxikace či způsobu aplikace drogy, ale nutno podotknout, že mohou mít minimálně stejné dopady a důsledky jako závislosti na návykových látkách (18). Do této skupiny možno zařadit gambling závislost (závislost na hracích a výherních automatech), netolismus (závislost na osobních počítačích), závislost na sektě či jiné osobě i poruchy pudivního příjmu potravin (bulimie a mentální anorexie).

Kalina říká, že závislost (dependence) a syndrom závislosti je definován jako soubor behaviorálních, kognitivních a fyziologických fenoménů, který se vyvíjí po opakovaném užití látky a který zahrnuje typické projevy (např. silné přání užít drogu, nutková potřeba, ztráta volní kontroly nad jejím užíváním, přetrvávající užívání i přes škodlivé následky, priorizace drogy před ostatními aktivitami a závazky, zvýšená či snížená tolerance, odvykací stav při nedostatku či vysazení drogy). Pro syndrom závislosti je zapotřebí přítomnosti minimálně tří z uvedených kritérií (8).

Hlavním a určujícím činitelem, pro celkovou efektivitu primárně preventivního působení v oblasti závislostí je rodina. Bohužel rodina v návaznosti na svůj hodnotový systém velmi často selhává při preventivním dění. Toto může být způsobeno mimo jiné i tím, že rodiče nemají dostatek poznatků a vlastních zkušeností se světem drog, protože před rokem 1990 nebylo tak rozšířené užívání drog jako v současnosti (31).

Nešpor uvádí, že cílená prevence zaměřená proti škodám způsobeným alkoholem, tabákem a jinými drogami by měla začínat již od sedmi let věku dětí, její účinnost se zvýší, je-li zahájena 2 – 3 roky před prvním kontaktem s rizikovým chováním (18).

Závislost ve všech svých podobách je v současnosti označována za civilizační chorobu, která s sebou přináší celou škálu negativních podnětů. Její odraz je patrný nejen v rodině, ale i v celé společnosti. Důležitou roli zde sehrává informovanost v primární a sekundární prevenci.

V případě závislostí hovoříme o rizikovém chování a často o protispolečenském jednání spojeném s trestnou činností, protože toto jednání s sebou přináší značnou doprovodnou trestnou činnost, především za účelem obstarání si drogy či prostředků na ně (zejména majetková trestná činnost).

V rámci účinného preventivního působení v této oblasti je potřeba posilovat protidrogové faktory a také účinné zdroje o nebezpečí drog, to vše ve vhodné formě a čase přizpůsobené konkrétní cílové skupině.

1.3.7.1 Kouření tabáku

Návykovou látkou obsaženou v tabákovém kouři je toxický rostlinný alkaloid nikotin. Kuřáci se stávají závislými na nikotinu zhruba po dvou letech. Účinky tabáku se neprojevují tak rychle a dramaticky, vzhledem k rozšířenosti kouření jsou však citelné. U pravidelných kuřáků potlačuje nikotin pocit únavy, navozuje příjemné uvolnění a zlepšuje soustředění. Pokud účinky nikotinu odezní, nastupuje

nervozita a psychický neklid. Nejčastěji se s kouřením začíná kolem 14 let. Děti ve věku 12-14 let jsou také cílovou skupinou tabákové reklamy. Pokud dítě nezačne kouřit v období dospívání, je velmi pravděpodobné, že nezačne už nikdy (18).

1.3.7.2 Konzumace alkoholu

Pro děti a dospívající je alkohol mnohem nebezpečnější než pro dospělé, neboť vážně poškozuje dosud nezralé orgány. Již poměrně malé množství v těle dokáže vyvolat otravu. Vyvíjející se organismus nedokáže účinně alkohol z těla odbourávat. Také návyk na alkohol se vytváří poměrně rychle. Proto se společnost před zneužíváním alkoholu snaží děti chránit. U nás se zakazuje prodávat alkoholické nápoje mladistvým do 18 let. Přesto je alkohol pro dospívající snadno dostupný a na různých večírcích a diskotékách se ho konzumuje velké množství. Děti často pijí alkohol ze strachu, že když odmítnou, budou vypadat před ostatními hloupě. Na večírcích se kombinuje mnoho druhů alkoholů nebo se pijí míchané nápoje, u nichž je těžké odhadnout skutečný obsah alkoholu, a v důsledku toho se děti opijí mnohem rychleji.

1.3.7.3 Omamné a psychotropní látky

Toxikomanie obecně představuje závislost na drogách (omamných a psychotropních také návykových látkách), což je stav chronické otravy, který škodí jednotlivci i celé společnosti. Světová zdravotnická organizace toto definuje jako „stav duševní i tělesné závislosti na drogách, užívaných průběžně (kontinuálně) se škodlivými důsledky pro jednotlivce i pro společnost“ (13).

K první zkušenosti s drogou dochází zpravidla již v období dospívání a to ve skupině. Většina dětí a mladistvých s drogou po ojedinelém experimentu skončí. Pro určitou část dětí jsou první zkušenosti spojeny s pozitivními prožitky, které jsou

důvodem jejich ochoty vyzkoušet jinou drogu nebo tu samou při jiné příležitosti. Experimentují s různými drogami a před rodiči a blízkými tyto občasně experimenty úspěšně tají.

Závislost na návykových látkách lze charakterizovat jako chorobný stav spojený s neovladatelnou touhou po opakování prožitku, tj. nekontrolovatelnou potřebou po dalším užití drogy, mnohdy s tendencí zvyšovat dávky. Jde o psychický a někdy i fyzický stav, který je charakterizovaný specifickými změnami chování.

K diagnóze závislosti se obvykle vyžaduje, aby během posledních 12 měsíců došlo ke třem nebo více z následujících jevů:

- silná touha nebo pocit puzení užívat látku,
- potíže v sebeovládání ve vztahu k látce,
- vyžadování vyšších dávek,
- postupné zanedbávání jiných potěšení nebo zájmů ve prospěch návykové látky,
- pokračování v užívání přes jasný důkaz škodlivých následků.

Podceňovanou, ale zároveň nejrozšířenější toxikomanií mezi dětmi a dospívajícími je dnes určitě alkoholismus a kouření. Ovšem i jednorázové alkoholové opojení nezletilého má význam pro společnost a pro nezletilce je nebezpečné.

1.4 Systém prevence kriminality v České republice

Systémem prevence kriminality v České republice se zabývá meziresortní metodický koordinační orgán zřízený při ministerstvu vnitra Republikový výbor pro prevenci kriminality (RVPK). Jeho členy jsou ministerstvo vnitra, ministerstvo práce a sociálních věcí, ministerstvo obrany, ministerstvo spravedlnosti, ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy a ministerstvo zdravotnictví. V čele republikového výboru stojí ministr vnitra. Základní úkoly výboru jsou:

- koordinace mezi jednotlivými subjekty,
- spolupráce s občanskými hnutími, církvemi a sdělovacími prostředky,

- podpora místní preventivní aktivity, vznik místních komisí pro prevenci kriminality,
- posuzovat účinnost preventivních programů,
- předkládat vládě zprávy o účinnosti prevence kriminality v České republice (20).

System prevence kriminality tvoří resortní programy, vycházející z působnosti ústředních orgánů státní správy, dále preventivní programy měst a obcí, které vychází z místních potřeb, preventivní aktivity bezpečnostních složek a programy nevládních a charitativních organizací.

Jednotlivé programy prevence kriminality měst a obcí vznikají na základě rozhodnutí zastupitelstev, které pak vybírají manažera prevence kriminality, který podnítl vznik komise pro prevenci kriminality, která dále vypracovává vlastní preventivní program a dílčí projekty, které po schválení mohou být finančně podpořeny Odborem prevence kriminality Ministerstva vnitra České republiky (20).

V působnosti resortu školství odpovídá za realizaci primární prevence výhradně a je také gestorem ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. V intencích zákona pak vymezuje terminologii a začlenění prevence do školního vzdělávacího programu, popisuje jednotlivé instituce v systému prevence a úlohu pedagogického pracovníka, definuje minimální preventivní program a doporučuje postupy škol při výskytu vybraných rizikových forem chování dětí a mládeže (17).

1.4.1 Policie a preventivní činnost

Policie České republiky je jedním z hlavních výkonných prvků bezpečnostního systému České republiky. Zároveň je rozsah jejích úkolů natolik široký, že je zapotřebí při jejich zajišťování využít spolupráci s dalšími subjekty. Specifickým subjektem spolupráce policie je obecní (městská) policie.

V § 15 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky se říká, že v rámci spolupráce policie zejména upozorňuje orgány a osoby (uvedené v § 14 tohoto zákona)

na skutečnosti, které se dotýkají jejich činnosti a mohou vést k ohrožení nebo porušení vnitřního pořádku a bezpečnosti, pokud tento zákon nebo jiný předpis nestanoví jinak. Dle komentáře to de facto specifikuje a akcentuje preventivní výchovnou složku práce policie, jejíž činnost musí být v prvé řadě zaměřena na předcházení trestné a jiné protiprávní činnosti tak, aby k ní pokud možno nedocházelo (4).

Policie je nedílnou součástí demokratické společnosti. Vždy byla a bude především složkou represivní. V této funkci ji žádná jiná společenská organizace nemůže nahradit. Přesto se musí snažit preventivně předcházet páchaní trestné činnosti a snižovat její nápad.

Policie je jediným orgánem činným v trestním řízení, který registruje kriminalitu dětí – zjišťuje a vyšetřuje, zda jsou děti pachateli kriminálního činu. Pokud policie zjistí, že pachatelem je dítě do patnácti let, trestní stíhání se proti němu nezahajuje a věc se pro nedostatek jeho věku odloží. Struktura dat, které se týkají kriminality dětí a mladistvých, je zásadně ovlivněna mírou objasněnosti trestné činnosti (29).

Preventivní činností se u policie zabývají určené odbory či oddělení na všech úrovních počínaje ministerstvem vnitra a policejním prezidiem. Součástí policejního prezidia je preventivně informační odbor, který poskytuje informační servis o činnosti Policie České republiky sdělovacím prostředkům a zajišťuje komunikaci Policejního prezidia České republiky s médii a veřejností. Preventivně výchovné akce také sám tento odbor připravuje a dále propaguje mezi podřízené skupiny.

Preventivně informační skupina pracuje na každém územním odboru policie. Práce redaktora preventivně informační skupiny nespočívá jen v předávání kvalitních informací novinářům, ale i v poskytování služeb v oblasti prevence kriminality.

Působení policistů na školách může napomoci odstraňování negativních vlivů na mládež zejména v oblasti drog, extremismu, při výchově k toleranci, ale i v dopravní či sexuální výchově. Například základní informace ze základů právního vědomí a trestní odpovědnosti získá školní mládež až po besedách s policistou. Základní myšlenka při preventivní práci je: „Policista není váš nepřítel!“ Policista určitě nemůže suplovat práci učitelů, ale pokud zaujme alespoň část těch,

kterým je jeho činnost určena, je prospěšné v ní dále pokračovat. Má-li se mladý člověk setkat s policistou až ve chvíli, kdy proti němu bude zakročovat, je pozdě. Vždyť zejména děti jsou pro svoji bezbrannost z hlediska prevence kriminality neohroženější skupinou obyvatel. Právě proto se na jejich výchově a zvyšování právního vědomí vedle rodiny a školy podílejí i další instituce včetně Policie České republiky.

1.4.2 Community policing

V roce 2005 přichází nový směr práce policistů a to tzv. Community policing – práce zaměřená na řešení problémů. Jde o koncept policejní práce zaměřený na komunitu. Jeho cílem bylo nalézt optimální model práce policie na základních útvarech, který by odpovídal na „požadavky doby“ – rostoucí propast v důvěře mezi občany a policií a na soudobé trendy ve vědách o policii. Prevence by měla dostat o mnoho významnější roli v policejní práci než doposud, měla by se stát každodenní součástí cílené aktivity každého policisty.

V rámci zkvalitnění služeb veřejnosti jsou organizovány semináře Community policing provedené na základě analýzy spolupráce s orgány místní samosprávy, organizacemi a občany s cílem zabezpečit aplikaci metody Community policing při plnění úkolů policie. Pro pozvané hosty jsou připraveny propagační materiály orientované jak republikově, tak i na místní a regionální podmínky (28).

Prevence jde ruku v ruce se zaváděním principu Community policing – stylu policejní práce založené na místní znalosti prostředí a komunikace s lidmi. Policie se intenzivně věnuje preventivním aktivitám, nicméně je prevence brána stále mnoha policisty pouze jako činnost preventivních informačních skupin, tedy jako činnost doplňující a okrajová (17).

Community policing může jednak znamenat komunitní přístup, práci policie orientovanou na službu veřejnosti, a nebo společenskou policejní činnost. Zatímco předmětem zájmu tradičních policejních strategií je protiprávní chování, předmětem

zájmu Community policing jsou následky, které kriminalita způsobuje, vzniklé škody a potenciální hrozby. Je to souhrn takových policejních přístupů, které dokáží identifikovat a pojmenovat řadu problémů v oblasti veřejného pořádku a veřejné bezpečnosti. V návaznosti na označení jevů pak policie navrhne možnosti opatření jevům předcházející a to nejen vlastních, tedy policejních, ale i takových, na kterých se bude podílet široká veřejnost. Na základě komunikace mezi všemi zmíněnými – tedy policií i veřejností, vznikne řada aktivit, které jsou zaměřené především na odstraňování příčin těchto problémů. Policie předchází kriminalitě tím, že navrhuje na základě svých znalostí a zkušeností taková opatření, která ji paralyzuje už při jejím vzniku (2).

1.4.3 Celostátní preventivní programy policie

Ministerstvo vnitra podporuje preventivní programy různých zaměření finančním grantem, kdy pracovník preventivně informační skupiny zpracuje dle požadavku ministerstva projekt, který posílá cestou preventivně informačního oddělení příslušného krajského ředitelství na ministerstvo, které rozhoduje o přiznání či nepřiznání grantu. Základ policejní preventivní práce s dětmi na základních školách je především v tematických besedách, které probíhají většinou v rámci občanské výchovy či prvouky. Dle názoru učitelů i vedení škol má uniformovaný policista u dětí přece jen větší vážnost, než „okoukaný“ vyučující a děti tak snáze přijmou rady, případně se i svěří se svými problémy.

Jedním z klíčových projektů Policie České republiky, které mají za úkol preventivně působit na děti je tak zvaný „Ajaxův zápisník“. Jde o projekt pro děti druhých a třetích tříd základních škol, které od ministerstva vnitra, respektive od preventivních pracovníků Policie České republiky, na začátku každého školního roku dostávají pracovní sešity. V průběhu celého školního roku děti sešitem provádí policejní pes Ajax. Ten děti učí nejen bezpečnosti v silničním provozu, jak se chovat ke starším lidem, jak zabezpečit byt či dům před odchodem do školy, ale také je

seznamuje velmi citlivou formou s problémem šikany a s nebezpečím úrazů. I když je tento projekt realizován již několik let, stále je mezi dětmi a pedagogy velice kladně přijímán (8).

S další celorepublikovou akcí přichází Policie České republiky se Zdravotní pojišťovnou Ministerstva vnitra České republiky a Českou radou dětí a mládeže vždy v prvním zářijovém týdnu. Název této akce je „Zebra se za tebe nerozhledne“. Tento projekt zajišťují policisté obvodních a dopravních oddělení s pracovníkem preventivně informační skupiny. Upozorňují řidiče na začátek školního roku, kdy děti usedají po prázdninách do školních lavic a chodcům připomínají, jak správně přecházet vozovku. Tato akce je doprovázena pěkným letáčkem se zebrou, který děti i řidiči od policistů dostávají.

Projekt „Jezdíme s úsměvem“ spolupořádá Policie České republiky s Českou pojišťovnou a.s. Základní myšlenkou projektu je dopravně preventivní akce, při níž se na hodnocení řidičů kromě policistů podílejí i děti ze základních škol. Řidiči po provedené dopravní kontrole dostávají od školáků hodnocení svého chování na silnici – dětmi vybarvený obrázek usměvavého nebo zamračeného autíčka. Tento projekt je určen dětem 4. a 5. tříd základních škol. Akce je zaměřena regionálně, ale probíhá postupně na celém území státu po dobu jednoho týdne v roce. Děti si během akce osvojují zásady správného chování v silničním provozu (22).

Dalším, dle mého názoru, velice zdařilým projektem školní prevence je program „Malá policejní akademie“, kterou připravilo Okresní ředitelství Policie České republiky České Budějovice ve spolupráci s Národní protidrogovou centrálou. Tento program je zaměřený na prevenci společensky nežádoucích jevů u dětí na druhém stupni základních škol. Pro každý ročník je zpracován pracovní sešit zaměřený na některý společensky nežádoucí jev (záškoláctví, kriminalita, šikana, požívání alkoholu a drog), se kterým pak děti pracují po zhlédnutí úvodního filmu (16).

1.4.4 Preventivní programy policie v Českém Krumlově

V okrese Český Krumlov pracuje preventivně informační skupina při územním odboru policie, která se zabývá jak stykem s médii, tak i preventivní činností. Preventivní akce připravuje pro děti všech typů škol v okrese, tzn. mateřské, základní i střední, ale také třeba pro seniory. Dokonce i v létě pracuje pracovnice preventivně informační skupiny s dětmi na letních táborech. Nabídka témat všech akcí je řešena dle poptávky cílových skupin, či dle nabídky ministerstva vnitra a policejního prezidia. Školy a školská zařízení při znalosti situace ve svém místě mohou ovlivnit nabídku preventivních programů, které lze přizpůsobit či aktualizovat dle potřeb a možností.

Jednotlivé preventivní akce pro základní školy v okrese Český Krumlov lze rozdělit dle věku cílové skupiny, tedy akce pro 1. a pro 2. stupeň základních škol. Preventivní programy zaměřené na mladší školní děti se týkají totožných oblastí jako programy pro starší děti, ale jsou vhodně přizpůsobené věku cílové skupiny. Jednotlivé prezentace doplňují zajímavé dětské motivy pro upoutání pozornosti této věkové kategorie. Dále lektor využívá k práci různé pomůcky, většinou letáčky se základními informacemi.

Přednášky a besedy pro starší žáky jsou připraveny ve formě interaktivních a informačních počítačových prezentací, které jsou doplněny o konkrétní případy z policejní praxe. Tím se dosáhne většího zájmu dětí o danou problematiku. Během své besedy či přednášky nechává lektor prostor k diskuzi a děti vyzývá k vzájemné spolupráci.

V současnosti preventivně informační skupina připravuje pro:

1. stupeň základních škol:

- **Doprava** – tento projekt je zaměřen na chodce a cyklisty, názorně děti učí přecházet silnici, vysvětluje využití barevného-reflexního oblečení, důležitost používat přilbu při jízdě na kole, v autě mít autosedačku, pod heslem „bezpečná cesta do školy“ lektor vysvětluje dětem na co si mají dávat pozor při cestě do a ze školy, děti získávají základní znalosti o dopravní výchově.

- **Šikana** – vysvětluje nebezpečí násilí ve škole i mimo ni, seznamuje děti s pojmy oběť a útočník, seznamuje jak se chovat při jejím zjištění, na koho se obrátit a koho kontaktovat.
- **Kyberšikana** – zabývá se šikanou prostřednictvím mobilního telefonu nebo počítače
ve vhodné formě pro žáky prvního stupně základní školy, podává základní informace o moderních technologiích, jak bezpečně používat mobilní telefon, varuje před komunikací s cizími lidmi přes počítač i mobilní telefon, zároveň uvádí „dobré rady“ jak se chovat a kontakty, kde hledat případnou pomoc.
- **Policie pro I. stupeň základní školy** – seznamuje žáky s činností jednotlivých útvarů policie ve formě poutavě zpracovaného letáčku s názvem „Polda radí“.
- **Víš, co smíš?** – seznámení dětí s možným nebezpečím při odchodu z domu, na cestě do školy a ze školy, jak se nebezpečí vyhnout a kam se obrátit o pomoc.

2. stupeň základních škol:

- **Domácí násilí** – co je domácí násilí, znaky, jaké pocity děti mají (nejde o jejich vinu), co může udělat, seznamuje s telefonickou krizovou linkou-telefonická pomoc, postup Policie České republiky v této problematice.
- **Drogy a návykové látky** – program představuje co je droga (legální, nelegální, typy drog a jejich účinky), projevy závislosti fyzické a psychické, co drogy způsobují, jak toto řeší zákon, chování osob pod vlivem drog, statistické údaje o závislostech.
- **Šikana** – seznamuje s pojmem co je šikana, kde se s ní můžou setkat, vysvětluje pojmy útočník-agresor, seznamuje co dělat, jak tuto oblast řeší zákon, zároveň podává informaci pro pedagogy a rodiče, čeho si všímat.
- **Kyberšikana** - ve formě pěkně zpracované prezentace seznamuje žáky s pojmy kybergrooming, kyberstalking, sexting, vysvětluje, jak vypadá

kyberútok, kdo je nejčastější obětí tohoto útoku, ilustrativně předkládá některé skutečné příběhy, ukazuje, kde hledat pomoc, jak tuto problematiku řeší zákon a také seznamuje se sociálními sítěmi, co umožňují a kde je jejich nebezpečí, radí žákům co nedělat, aby internet byl opravdu kamarádem.

- **Učíme se s policií** – preventivní projekt, který je určený pro žáky 2. stupně základních škol, kdy policista na základě požadavků jednotlivých škol vysvětluje problematiku šikany, domácího násilí, gamblerství, internetové kriminality a podobně, cílem celého projektu je jednotný postup policie a zvyšování právního vědomí dětí.
- **Svědectví** – program se zaměřuje na vysvětlení pojmů, co znamená svědčit, kdo je svědek, s čím se na policii setká, povinnost říkat pravdu, co je lež, svědek u soudu, co se děje u soudu, rozhodnutí o vině či nevině ve formě interaktivní prezentace.
- **Zákony, trestné činy, přestupky a tresty** - představí žákům základní školy ústavní pořádek v České republice, co znamená pojem zákon, přestupek, trestný čin, vysvětluje pojmy nezletilý a mladistvý v trestním právu. Dále žáky informuje o základních zákonných normách, kterými se Policie České republiky řídí (trestní zákoník, přestupkový zákon, zákon o policii), o řešení přestupků a trestných činů, zároveň apeluje na děti jak se chovat, aby se s trestné činnosti vyhnuly.

Besedy pro školní děti se konají většinou ve škole a provádí je pracovnice preventivně informační skupiny spolu s dalšími příslušníky policie (kriminalisté, dopravní a pořádkoví policisté, kynologové).

Udržení pozornosti mladších dětí při teoretickém výkladu je náročné. Proto je třeba besedu osvěžit nějakou zajímavostí, kterou je třeba práce se psem, či prohlídka služební výstroje a výzbroje skutečného policisty. Děti si pak lépe zapamatují nové informace a ještě prožijí příjemný zážitek. Pracovnice preventivně informační skupiny také provádí exkurze přímo na policejním oddělení v Českém Krumlově. Zde děti vidí práci policisty přímo v reálném prostředí, podívají se na pracoviště kriminální služby, na obvodní oddělení, kde si prohlédnou policejní celu i pracoviště

dozorčí služby. Nejvíce se jim vždy líbí prohlídka služebního vozu a kynologického zázemí.

Spolupráce škol s pracovníci preventivně informační skupiny v Českém Krumlově je na velmi dobré úrovni. Školy ji žádají o besedy nejen pro děti, ale i pro rodiče žáků. Takové besedy se konají v rámci rodičovských schůzek a jsou především na aktuální témata. Záporným bodem práce policejní preventistky je fakt, že pro oblast primární prevence je pouze jediným člověkem v okrese Český Krumlov. Při představě, kolik je v tomto okrese základních škol, je její úkol opravdu nesnadný, zvláště když primární prevence ve školách je pouze jedním z jejích pracovních povinností. Proto se nyní do programů primární prevence snaží zapojit i policisté z ostatních složek v duchu metody Community policing (obvodní oddělení, kriminalisté, dopravní policie).

2 Cíl práce a hypotézy

2.1 Cíl práce

Cílem této práce bylo zmapovat rozsah a realizaci prevence kriminality Policie České republiky v Českém Krumlově, včetně tematického zaměření preventivních programů v českokrumlovských základních školách.

2.2 Hypotézy

Pro svou práci jsem si předem stanovila základní hypotézy:

H1: Primární prevence v základních školách přichází v době zapojování žáků do rizikového chování v návaznosti na vyskytující se kriminalitu (šikana, kyberšikana, krádeže, návykové látky).

H2: Více než polovina základních škol ve městě Český Krumlov spolupracuje s Policií České republiky v rámci prevence kriminality.

H3: Provinění (podle zákona č. 218/2003 Sb.) žáků ze základních škol v Českém Krumlově má od roku 2005 klesající úroveň ve srovnání s úrovní v České republice.

3 Metodika

3.1 Použité metody a techniky sběru dat

V práci zaměřené na primární prevenci na základních školách v Českém Krumlově byl aplikován kvantitativní i kvalitativní výzkum.

Kvantitativní výzkum byl realizován metodou dotazování, technikou anonymního dotazníku.

Dotazník lze považovat za nejpoužívanější prostředek ke sběru informací. Je to soubor předem připravených otázek na určitém formuláři. Celý scénář dotazníku a formulace jednotlivých otázek ovlivňuje dotazovaného určitým směrem, vytváří určité klima, které se promítá i do jednotlivých odpovědí (12). Vlastní sběr dat jsem zajišťovala prostřednictvím přímého kontaktu se žáky základních škol v Českém Krumlově. Rozsah dotazníku a formulace jednotlivých otázek byla přizpůsobena cílové skupině tak, aby celkový čas věnovaný jeho vyplnění nepředstavoval pro respondenty větší časový problém.

Dotazník, který jsem použila pro zpracování výzkumu byl členěn do deseti otázek. Jedná se o otázky uzavřené a polootevřené, kde nabízím respondentovi výběr z několika variant odpovědí. Dotazník je členěn na část základních identifikačních otázek, týkajících se pohlaví a bydliště respondentů a na část, kde odpovídají na otázky týkající se poznatků s primární prevencí na základní škole. Vlastní dotazník je přiložen v příloze číslo 1.

Kvalitativní výzkum byl realizován metodou dotazování, formou polostandardizovaného rozhovoru pro dosažení stanoveného cíle. Polořízený rozhovor byl uskutečněn s pedagogy českokrumlovských základních škol a okresním metodikem prevence. Rozhovor je technika terénního sběru informací, při které jsou potřebné informace od zkoumaných osob získávány prostřednictvím záměrně cílených otázek kladených respondentovi v rozhovoru tváří v tvář (face to face).

Jedná se o verbální kontakt mezi tazatelem a dotazovaným s cílem získat potřebné informace (12).

Vlastnímu výzkumu předcházela realizace předvýzkumu, v jehož průběhu byly otázky v dotazníkovém šetření ověřovány a některé upraveny pro lepší srozumitelnost respondentům. Taktéž byla v rámci předvýzkumu ověřena předem připravená baterie otázek za účelem šetření kvalitativního výzkumu.

Pro záznam rozhovoru byl použit záznamový arch, který obsahoval devět otevřených, polootevřených i uzavřených otázek. Se souhlasem respondenta byly do něho zaznamenávány výsledky (viz příloha č. 2). Jednotlivé otázky rozhovoru byly koncipovány tak, aby poskytly co nejširší přehled o primární prevenci kriminality, kterou realizuje Policie České republiky na základních školách v Českém Krumlově. Zároveň se respondenti vyjadřovali k výskytu a intenzitě rizikového chování v oblasti kriminality (šikana, kyberšikana, krádeže, agrese aj.) na svých školách.

Sekundární analýza dat byla použita k prostudování všech dostupných písemných zdrojů k preventivním programům za účelem zmapování jejich tematického zaměření, které prezentuje českokrumlovská policie na základních školách v rámci primární prevence rizikového chování dětí.

3.2 Charakteristika cílového souboru

Respondenty v šetření pomocí dotazníků byli žáci devátých tříd základních škol v Českém Krumlově. Vzorek byl zvolen kvótním výběrem, kdy kvótou byl žák deváté třídy základní školy, dále zastoupení pohlaví a region města Český Krumlov.

Vlastní šetření probíhalo od října 2010 do dubna 2011. Do dotazníkového šetření byly zapojeny všechny základní školy v regionu města Český Krumlov. Ve výzkumném vzorku byly zastoupeny školy sídlištního typu i školy periferní, kde je vyšší počet žáků dojíždějících z okolních obcí.

Dotazníky byly rozdány celkem v devíti třídách. Po osobní či telefonické domluvě s ředitelem školy byly domluveny termíny pro rozdání dotazníků. O tomto byli vyrozuměni zákonní zástupci žáků a učitelé dotčených tříd. Na základě vyslovení informovaného souhlasu zákonných zástupců žáků bylo provedeno dotazníkové šetření u respondentů. Vlastní administraci jsem zajišťovala sama, a to vždy bez přítomnosti pro respondenty blízké autority, za účelem zajištění co nejvyšší validity získaných dat. Nikdo z oslovených zákonných zástupců a respondentů nevyužil možnost se dotazníkového šetření neúčastnit.

Celkem bylo rozdáno 213 dotazníků, z nichž 213 vyplněných bylo vráceno zpět pro zpracování, čili návratnost byla 100 %. Toto bylo zajištěno mou osobní účastí jako administrátora sběru dat. Pro vlastní zařazení do výzkumu mohlo být využito 167 dotazníků, jelikož 46 oslovených respondentů uvedlo, že nebydlí v Českém Krumlově.

Výzkum byl zpracován vytvořením základní vyhodnocovací matice v programu MS Windows Excel a následně byla data vyhodnocena a sumarizována do grafického znázornění.

Kvalitativní šetření probíhalo s ústním souhlasem respondenta na záznamový arch. Výzkumný soubor tvořilo pět školních metodiků prevence. Všichni oslovení respondenti mi vyhověli a zúčastnili se výzkumu. Položený rozhovor probíhal po dohodě s jednotlivými respondenty, dle jejich časových možností v dohodnutém termínu. Důraz byl kladen na bezpečnost a neohroženost prostředí.

V rámci zajištění objektivit výzkumu byl proveden polostandardizovaný rozhovor se školními metodiky prevence a návazně s okresním metodikem prevence,

pedagogicko psychologické poradny České Budějovice, pracoviště v Českém Krumlově, za účelem potvrzení či vyvrácení zjištěných dat a údajů.

Z důvodu požadovaného zajištění anonymity v rámci měřených škol jsem jednotlivé školy i školní metodiky prevence označila čísla dle vlastního klíče.

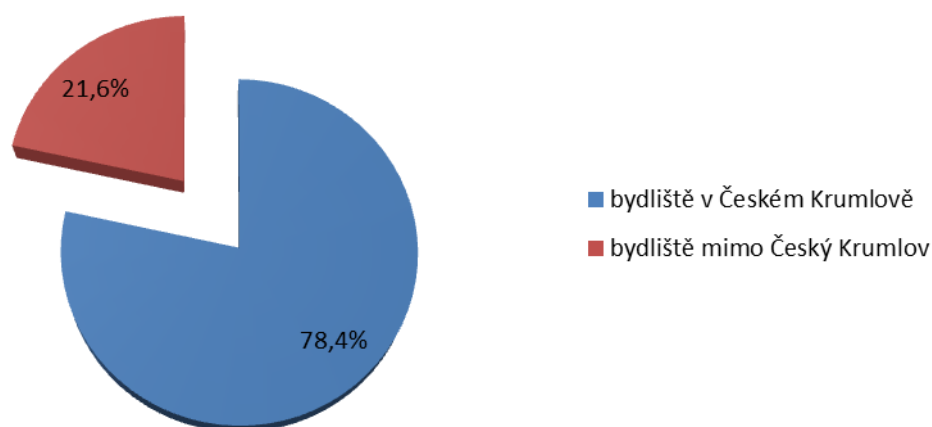
4 Výsledky

4.1 Výsledky výzkumu zjištěné pomocí dotazníků

Výzkumu se zúčastnilo celkem 213 respondentů, chlapců 102 a dívek 111. Obě pohlaví byla zastoupena nerovnoměrně ve všech školách. Tento fakt zásadně nezměnil a nemá vliv na dosažené výsledky z důvodu, že šetření a monitorování prevence kriminality probíhalo za účelem ověření platnosti předem stanovených hypotéz, kde není potřebné zajištění vzorku a jeho rozložení dle pohlaví respondentů.

Celková návratnost dotazníků byla v procentuálním vyjádření 100 %. Vzhledem k vysokému procentu návratnosti vyplněných dotazníků je na místě se domnívat, že jeho vyplnění nedělalo respondentům z devátých tříd základní školy žádný problém a byl pro ně dostatečně srozumitelný.

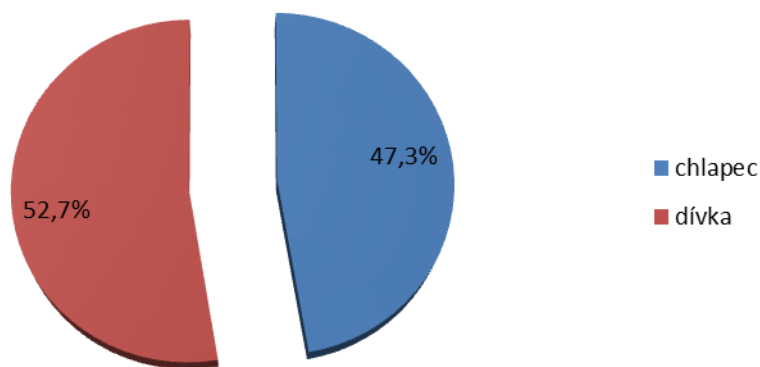
Graf 1: Bydliště respondentů (v %)

(zdroj: vlastní výzkum)

V grafu číslo 1 je znázorněno složení respondentů dle místa bydliště, které bylo zásadním rozhodujícím faktorem pro další vyhodnocení údajů z dotazníků, aby mohla být zmapována pouze situace v Českém Krumlově. Z 213 oslovených respondentů uvedlo 167 jako své bydliště Český Krumlov, zatímco 46 dotazovaných bydlí mimo Český Krumlov a do školy zde pouze dojíždí. Do dalšího zpracování byly proto zahrnuty pouze odpovědi ze 167 dotazníků, což činí 78,4 % z celkového počtu rozdaných. Zbývajících 46 dotazníků, což představuje 21,6% bylo z dalšího výzkumu vyřazeno z důvodu bydliště respondentů mimo Český Krumlov. Pro následné zpracování údajů bude 167 dotazníků v procentuálním vyjádření považováno za hodnotu 100%. Od této hodnoty se budou odvíjet následující výpočty.

Graf 2: Pohlaví respondentů (v %)

(zdroj: vlastní výzkum)

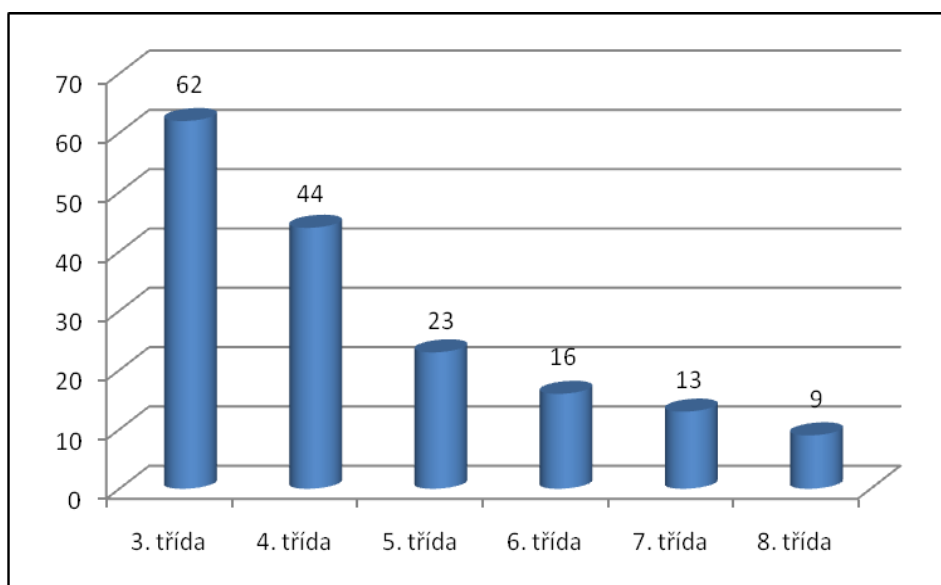
Graf číslo 2 znázorňuje odpovědi respondentů na otázku pohlaví. Výzkumný vzorek, se kterým budu dále pracovat tj. 167 (100%) respondentů je složen ze 79

(47,3%) chlapců a 88 (52,7%) dívek z devíti devátých tříd základních škol v Českém Krumlově.

Na otázku účasti na preventivních programech pořádaných Policií České republiky na základních školách se vyjádřili všichni respondenti kladně. To znamená, že se všichni respondenti 167 (100%) alespoň jednou nějakého preventivního programu, který pořádala Policie České Republiky, zúčastnili.

Graf 3: První setkání s preventivními programy Policie ČR (počet respondentů)

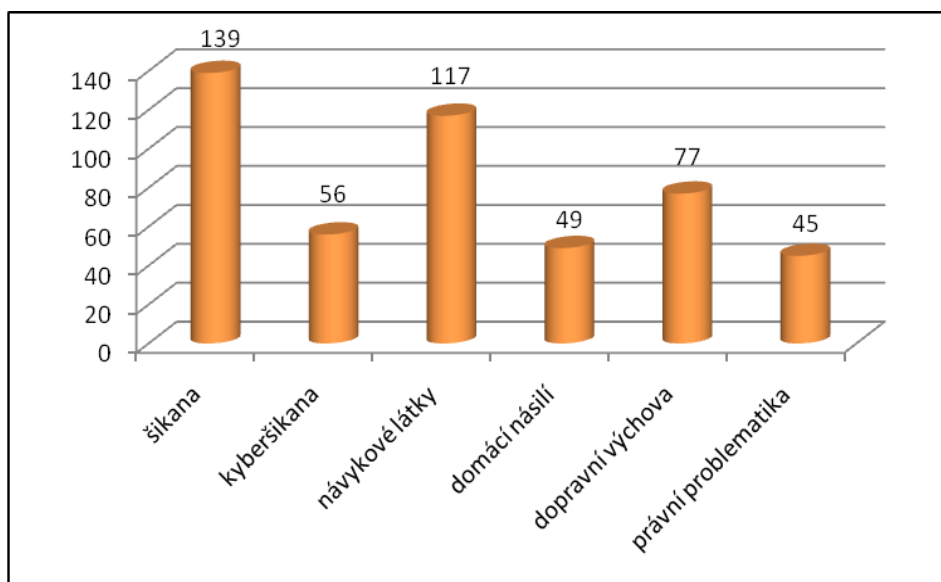

(zdroj: vlastní výzkum)

Graf číslo 3 nám znázorňuje odpovědi na otázku, v jaké třídě se respondenti poprvé s preventivními programy Policie České republiky setkali. Z grafu je patrné, že nikdo z respondentů neuvedl účast na preventivních programech Policie České republiky v první, druhé nebo deváté třídě. Nejvíce respondentů 62 (37,1%)

odpovědělo, že se s nimi setkala poprvé ve třetí třídě základní školy. Ve čtvrté třídě se s preventivními programy setkala 44 (26,3%), v páté třídě 23 (13,8%), v šesté třídě 16 (9,6%), v sedmé třídě 13 (7,8%) a v osmé třídě 9 (5,4%) respondentů. Rozvrstvení první zkušenosti s preventivními programy Policie České republiky na základních školách bylo nejvíce četné ve třetím ročníku, směrem k vyšším ročníkům se četnost snižuje.

Graf 4: Účast na preventivních programech Policie ČR (počet respondentů)

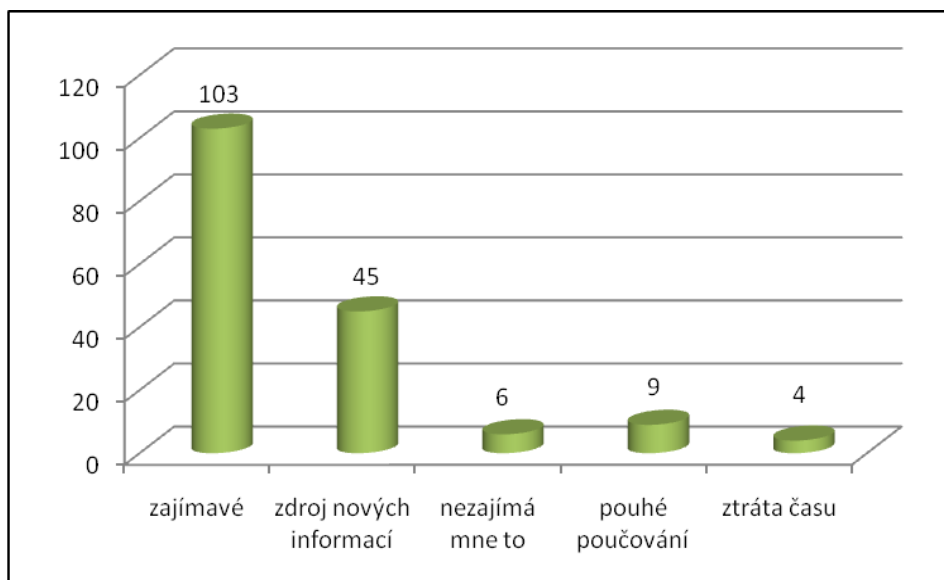
(zdroj: vlastní výzkum)

V grafu číslo 4 je vyhodnoceno jakých preventivních programů (tematických okruhů) pořádaných Policií České republiky se respondenti zúčastnili.

Z výsledného grafu je patrné, že nejvíce respondentů absolvovalo preventivní program na téma šikana, návykové látky a dopravní výchova. V celém souboru respondentů uvedlo 139 (83,2%), že se zúčastnilo preventivního programu

zaměřenému na šikanu, 117 (70,1%) respondentů absolvovalo program na téma návykových látek, 77 (46,1%) respondentů zaškrtnulo dopravní výchovu, dále 56 (33,5%) respondentů bylo seznámeno s problematikou kyberšikany, 49 (29,3%) respondentů potvrdilo účast na programu domácího násilí a nejméně pouze 45 (26,9%) respondentů uvedlo, že absolvovalo preventivní program s právní tematikou.

Graf 5: Hodnocení preventivních programů Policie ČR (počet respondentů)

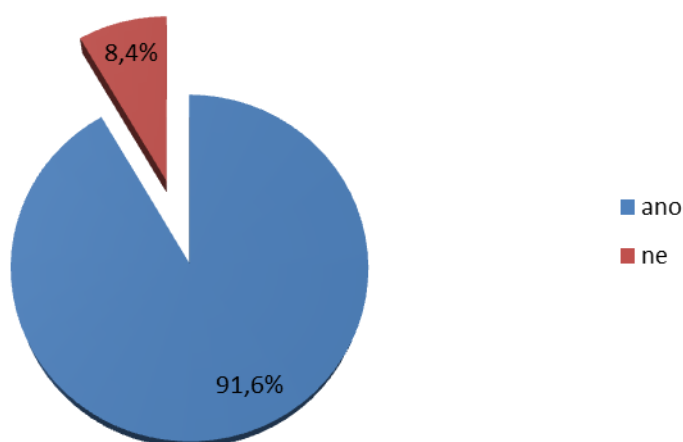

(zdroj: vlastní výzkum)

V grafu č. 5 jsou znázorněny odpovědi na otázku hodnocení preventivních programů Policie České republiky ze strany oslovených respondentů. Na tuto otázku odpověděli 103 (61,7%) respondenti, že programy hodnotí jako zajímavé a 45 (26,9%) respondentů připustilo, že absolvované preventivní programy pro ně znamenaly zdroj nových informací. Zbylé tři možnosti jsou v celkovém poměru vyhodnocených odpovědí velmi nízké. Preventivní programy prezentované Policií České republiky nezajímají 6 (3,6%) respondentů, dalších 9 (5,4%) respondentů vidí

programy jako pouhé poučování a za ztrátu času je označili 4 (2,4%) respondenti. Z výše uvedených čísel vyplývá, že převážná většina respondentů celkem 148 (88,6%) je s těmito preventivními programy spokojena a hodnotí je pozitivně.

Graf 6: Důsledky rizikového chování (v %)

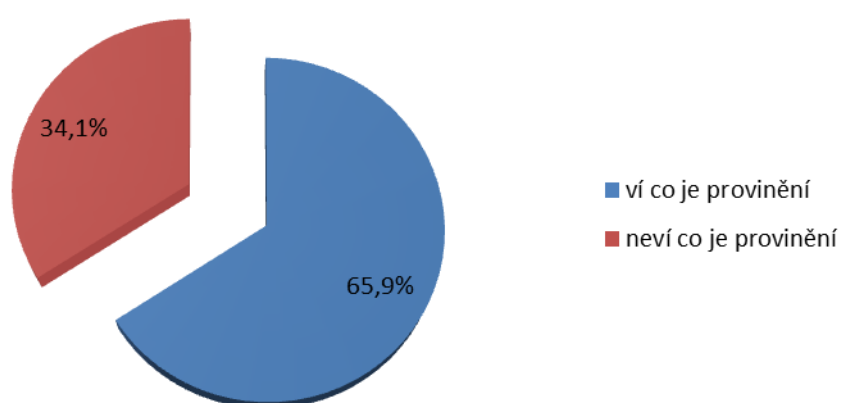

(zdroj: vlastní výzkum)

Graf číslo 6 nám znázorňuje odpovědi na otázku, zda se respondenti domnívají, že jim preventivní programy poskytly dostatečný přehled o důsledcích rizikového chování pro jejich další život. Na první pohled převládá možnost kladná, dostatečný přehled dostalo 153 (91,6%) respondentů, pouhých 14 (8,4%) se vyjádřilo záporně. Z výše uvedených odpovědí je patrné, že si 8,4% oslovených respondentů buď neuvědomuje důsledky rizikového chování pro jejich další život, nebo tyto důsledky velice vážně podceňují. Další možností, která přichází v úvahu je ta, že respondenti nepochopili smysl těchto preventivních programů prezentovaných

Policií České republiky, případně z principu vše co prezentuje policie v jakékoliv podobě, odmítají.

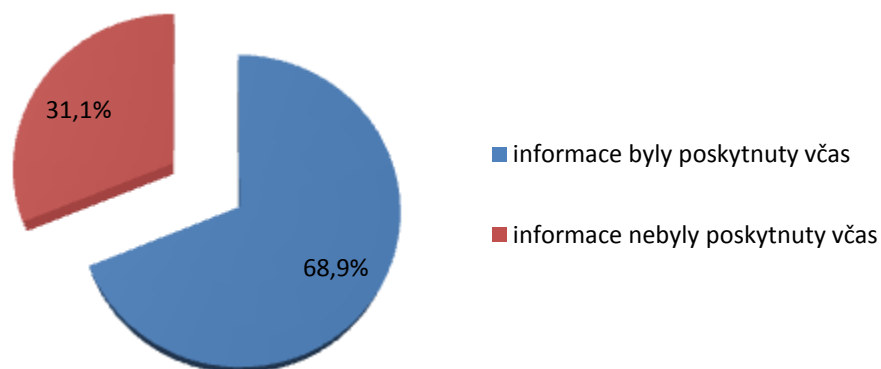
Graf 7: Co je provinění k trestnímu právu (v %)

(zdroj: vlastní výzkum)

V grafu číslo 7 je zachycena odpověď na otázku, zda respondenti ví, co znamená termín „provinění“ ve vztahu k trestnímu právu. Kladně odpovědělo 110 (65,9%) respondentů. To znamená, že ví co tento termín znamená a co si pod ním mohou představit. Záporně odpovědělo 57 (34,1%) respondentů. Je zarážející, že třetina dětí uvedla zápornou odpověď, ačkoli se s termínem „provinění“ v některém z prezentovaných preventivních programů setkali.

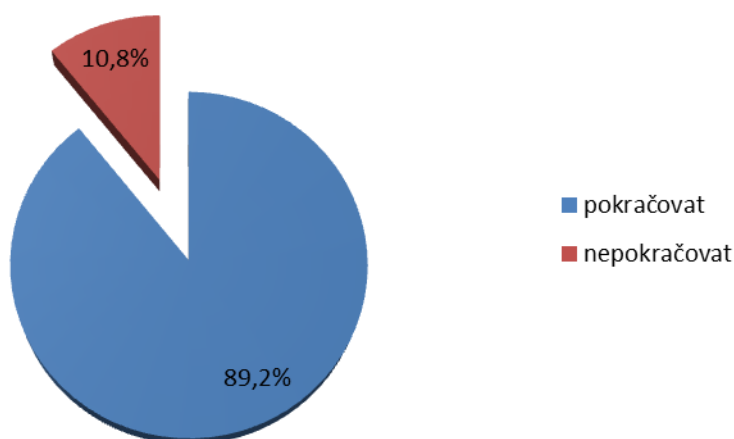
Graf 8: Včasnost poskytnutých informací v rámci prevence Policie ČR (v %)

(zdroj: vlastní výzkum)

Graf číslo 8 znázorňuje, jak respondenti z devátých tříd odpovídali na otázku, zda informace o projevech rizikového chování a jejich důsledcích jim byly poskytnuty před tím, než se s nimi setkali. Větší část respondentů, tj. 115 (68,9%) uvedlo, že informace o rizikovém chování dostali ještě před tím, než se s ním setkali. Naproti tomu 52 (31,1%) respondentů odpovědělo, že tyto informace jim nebyly poskytnuty včas, to znamená až po setkání s projevy rizikového chování.

Graf 9: Zájem respondentů o pokračování preventivních programů Policie ČR (v %)

(zdroj: vlastní výzkum)

Graf číslo 9 nám přináší odpověď na otázku, zda si respondenti myslí, že by preventivní programy Policie České republiky na základních školách měly pokračovat. Větší část z celého souboru celkem 149 (89,2%) respondentů odpovědělo, že by měly dále pokračovat. To dává jasný signál o úspěšnosti a smysluplnosti preventivních programů zpracovaných Policí České republiky. Pouze 18 (10,8%) respondentů odpovědělo záporně a nepřejí si jejich další pokračování.

4.2 Výsledky rozhovorů

Škola 1:

Školní metodik prevence je muž s aprobací občanská výchova, fyzika. Prevenci se věnuje již sedm let. Základní škola je sportovně zaměřena na volejbal.

Využili jste nabídku na primární prevenci zpracovanou Policií České republiky?

Ano, ale využili jsme pouze některé programy, spolupracujeme i s jinými subjekty a nejvíce si děláme sami.

Proč Vás nabídka Policie ČR zaujala?

Nabídka preventivních programů byla zpracována na aktuální témata, která jsme mohli využít jako navazující na naše učební plány. Kladně hodnotíme finanční hledisko, které nezatěžuje školní rozpočet.

Účastnil(a) jste se osobně některého realizovaného projektu?

Ano, účastnil jsem se v poslední době přednášky na téma kyberšikana v osmém ročníku.

Jak jste byl(a) spokojen(a) s prezentací programů ze strany Policie České republiky?

S formou prezentací lektorů jsme byli velice spokojeni, protože dokázali děti zaujmout

a udržet jejich pozornost po dobu přednášky, kladně hodnotím kvalitu prezentace. Pomůcky v podobě pracovních sešitů pro I. stupeň základní školy v projektu „Ajaxův zápisník“ jsou pěkně a názorně zpracovány.

Myslíte si, že preventivní programy Policie České republiky zaujaly žáky Vaší školy?

Ano, myslím si, že žáky informace od policistů zaujaly vzhledem k další diskuzi, která proběhla po přednáškách na druhém stupni. Mladším dětem se nejvíce líbí ukázky práce policistů, kterými doplňují přednášky.

Vyskytly se či vyskytují na Vaší základní škole projevy rizikového chování? Kdy začínáte s prevencí rizikového chování?

Ano, vyskytují. Počet těchto případů není nijak vysoký, vyplývají ze situace v třídních kolektivech. Jedná se nejčastěji o agresi mezi žáky. Většinu těchto případů si vyřešíme sami v naší kompetenci. S prevencí rizikového chování seznamujeme děti v průběhu celé školní docházky, na I. stupni se osvědčil Ajaxův zápisník, děti seznamuje s hlavními směry rizikového chování, se šikanou začínáme v páté třídě, dále přichází v šesté třídě téma návykových látek, letos poprvé v osmé třídě proběhla přednáška na téma kyberšikana.

V jakém věku děti se projevují první příznaky rizikového chování a kriminality?

Ze své zkušenosti mohu říci, první příznaky rizikového chování závažnějšího charakteru (agrese, krádeže) se vyskytují v naší škole u dětí věku dvanáct až třináct let.

Máte dojem, že přispěly programy Policie České republiky ke zlepšení situace v oblasti rizikového chování dětí na Vaší škole?

Vzhledem k nízké přítomnosti policejní prevence v naší škole se domnívám, že ne. Nicméně je třeba žákům již od první třídy vštěpovat správné návyky a seznamovat je s normami chování ve společnosti, což je hlavním krédem při sestavování minimálního preventivního programu naší školy.

Máte zájem nadále využívat nabídku preventivních programů Policie České republiky? V jakých oblastech?

Určitě ano, současná nabídka je policejních preventivních programů je dost široká. Určitě budeme pokračovat v oblasti kyberšikany pro II. stupeň, nadále také chceme využít nabídku přednášek s ukázkami policejní práce či exkurze pro I. stupeň.

Škola 2:

Metodička se věnuje této oblasti již pět let, je to učitelka s aprobačí občanská výchova a dějepis, s praxí dvanáct let.

Využili jste nabídku na primární prevenci zpracovanou Policií České republiky?

Nabídku Policie České republiky využíváme málo, v tomto školním roce proběhla beseda pro žáky druhé a třetí třídy na téma šikana.

Proč Vás nabídka Policie ČR zaujala?

Chtěli jsme vyzkoušet, na jaké úrovni jsou besedy a přednášky policistů ve srovnání s ostatními subjekty, se kterými v rámci primární prevence spolupracujeme.

Účastnil(a) jste se osobně některého realizovaného projektu?

Ano, jako metodičku prevence mne zajímá průběh i obsahová náplň přednášek. Dle úrovně zpracování a prezentace se dále rozhodují při sestavování minimálního preventivního programu i v dalším období.

Jak jste byl(a) spokojen(a) s prezentací programů ze strany Policie České republiky?

Využili jsme nabídku na téma prevence šikany a násilí pro I. stupeň naší školy, kdy považují její formu za srozumitelnou a dobře pochopitelnou pro žáky této věkové kategorie. Zároveň součástí prezentace byla i ukázka práce policistů, což považují za kladné.

Myslíte si, že preventivní programy Policie České republiky zaujaly žáky Vaší školy?

Nevím, neptala jsem se.

Vyskytly se či vyskytují na Vaší základní škole projevy rizikového chování? Kdy začínáte s prevencí rizikového chování?

Určitě ano, jejich počet se nevymyká průměru vyskytujícímu se v ostatních školách ve městě. Žádné specifické znaky rizikového chování dětí ve škole nespátřuji. Prevenci řeší minimální preventivní program, pro I. stupeň dostáváme od policie Ajaxův zápisník, ten je komplexní, doplnili jsme ještě přednáškou na téma šikana v páté třídě. Návykové látky probíhají od sedmé třídy.

V jakém věku dětí se projevují první příznaky rizikového chování a kriminality?

Nelze paušalizovat, někdy první příznaky řešíme již kolem desátého roku věku dětí, některé případy později.

Máte dojem, že přispěly programy Policie České republiky ke zlepšení situace v oblasti rizikového chování dětí na Vaší škole?

Rozsah prezentovaných programů nezakládá možnost pro hodnocení vývojové situace rizikového chování ve škole.

Máte zájem nadále využívat nabídku preventivních programů Policie České republiky? V jakých oblastech?

S ohledem na poměrně rozsáhlou nabídku ostatních subjektů nepředpokládáme využívat nabídky Policie České republiky.

Škola 3:

Ve funkci metodika prevence na této škole působí učitel s aprobační tělesná výchova a zeměpis s desetiletou praxí. Při zpracování minimálního preventivního programu využívá všech dostupných možností, které se mu nabízejí.

Využili jste nabídku na primární prevenci zpracovanou Policií České republiky?

Naše škola spolupracuje s Policií České republiky na primární prevenci již dlouhou dobu. Z předkládané nabídky využíváme všechny možnosti pro oba stupně naší základní školy.

Proč Vás nabídka Policie ČR zaujala?

Domnívám se, že policista přítomný ve škole má autoritativní funkci a působí preventivně. Zároveň současná nabídka primární prevence předkládaná policií je v souladu s naším minimálním preventivním programem. Důležitým aspektem je finanční nenáročnost pro naši školu.

Účastnil(a) jste se osobně některého realizovaného projektu?

Pokud mi to dovolí časový rozvrh, účastním se všech přednášek na poli primární prevence v naší škole. Takto získané poznatky vyhodnocuji pro zpracování dalších minimálních preventivních programů naší školy.

Jak jste byl(a) spokojen(a) s prezentací programů ze strany Policie České republiky?

S formou připravených prezentací i s prací lektora jsem byl spokojen, děti dokázal zaujmout. Při další diskuzi policisté ochotně odpovídali na četné dotazy dětí i nad rámec přednášek.

Myslíte si, že preventivní programy Policie České republiky zaujaly žáky Vaší školy?

Již jsem naznačil výše, děti se nejen dozvěděly mnoho informací při besedách, ale také se dobře bavily při doprovodných ukázkách, či při exkurzích v zázemí Policie České republiky v Českém Krumlově.

Vyskytly se či vyskytnou na Vaší základní škole projevy rizikového chování? Kdy začínáte s prevencí rizikového chování?

V posledním roce se příliš problémů nevyskytlo, naše škola vzhledem ke své pozici má celkem výhodné podmínky co se týká projevů rizikového chování dětí. Případy, které se vyskytly škola řeší buď sama ve své kompetenci či s městským úřadem, orgánem sociálně právní ochrany dětí. V posledním roce jsme řešili problém s marihuanou, kterou přinesl jeden žák do školy. Prevenci řešíme od začátku školní docházky i operativně v případě potřeby. Na první stupeň nám policie distribuuje Ajaxův zápisník, ten nám vyhovuje svým rozsahem, tento doplňujeme některými přednáškami, např. šikana ve čtvrtých a pátých ročnících. Pro starší žáky pak navazujeme návykovými látkami, domácím násilím a nově i kyberšikanou (od sedmé do deváté třídy). Policisty zveme i s programem Malá policejní akademie.

V jakém věku dětí se projevují první příznaky rizikového chování a kriminality?

Na naší škole se s prvními projevy rizikového chování setkáváme až na druhém stupni, tedy mezi jedenáctým a dvanáctým rokem dětí. Častěji jsou problémovými chlapci.

Máte dojem, že přispěly programy Policie České republiky ke zlepšení situace v oblasti rizikového chování dětí na Vaší škole?

Myslím si, že rozhodně přítomnost policisty ve třídách má dobrý vliv. Jak děti-žáci zhodnotí své získané informace z besed a přednášek ukáže budoucnost. Vzhledem k situaci v naší škole a množstvím přednášek a besed s policisty, si myslím, že kladný účinek lze předpokládat.

Máte zájem nadále využívat nabídku preventivních programů Policie České republiky? V jakých oblastech?

Určitě ano, právě jsem obdržel informační DVD od policistů místního obvodního oddělení s aktuální nabídkou všech prezentací, tak po dohodě s vedením školy budeme s policisty v příštím období dále spolupracovat.

Škola 4:

Na pozici školního metodika prevence dochází v této škole v posledních letech k časté změně. Novým metodikem se stala učitelka se čtyřletou praxí, jejímž oborem je učitelství prvního stupně základní školy. Specifické je v této škole složení žáků, kteří ve velké většině pocházejí ze sociálně nepodnětného a slabšího prostředí. Zároveň jsou zde děti s diagnostikovanými vývojovými poruchami učení i chování.

Využili jste nabídku na primární prevenci zpracovanou Policií České republiky?

Ano, naše škola nabídku v oblasti primární prevence rizikového chování a kriminality u dětí využívá ráda. Dle informací od mého předchůdce tomu bylo tak i v předchozích letech.

Proč Vás nabídka Policie ČR zaujala?

Vzhledem k sociální skladbě dětí z naší školy je zde zvýšená potřeba řešit primární prevenci rizikového chování komplexně a po celou dobu školní docházky. Proto opakovaně žádáme zdejší policisty o přednášky a besedy, pozitivní je pokud dětem o šikaně, násilí apod. přednáší právě policista v uniformě. Zároveň pro vedení školy je zajímavá na této nabídce i její finanční nenáročnost.

Účastnil(a) jste se osobně některého realizovaného projektu?

Ano, účastním se přednášek a besed pokud mi to čas dovolí. Všechny prezentované programy jsem se proto bohužel zúčastnit nemohla.

Jak jste byl(a) spokojen(a) s prezentací programů ze strany Policie České republiky?

Přednášky a besedy mají vhodně zvolený obsah, jsou profesionálně vedené, úroveň prezentací hodnotím velice kladně. Lze však tomu vytknout použití cizích slov ve zvýšené míře v přednáškách na téma šikana a návykové látky pro žáky II. stupně.

Myslíte si, že preventivní programy Policie České republiky zaujaly žáky Vaší školy?

Dětem se programy líbily, projevovaly nadšené reakce. Je třeba přihlédnout i k tomu, že žáci vyšších tříd druhého stupně vítají jakékoliv aktivity, které je vytrhnou z běžného stereotypu školní činnosti, při kterém neprobíhá výuka.

Vyskytly se či vyskytnou na Vaší základní škole projevy rizikového chování? Kdy začínáte s prevencí rizikového chování?

Jednoznačně mohu říci, že na naší škole jsou sociálně patologické jevy (šikana, záškoláctví, krádeže, kouření) aktuálním problémem, se kterým se potýkáme. Primární prevence rizikového chování dětí musí začínat již v rodině. Teprve pak nastupuje škola, která však nemá takové možnosti ovlivnit rámec vhodného chování dětí. S prevencí začínáme co nejdříve a pokračujeme po celou dobu školní docházky, děti musí mít dostatečné informace, které se jim musí dále připomínat. Na prvním stupni využíváme Ajaxův zápisník, je tam hodně informací a v přijatelné formě pro děti. S přednáškami na jednotlivá témata začínáme v páté třídě, a to na téma šikana. Program o návykových látkách probíhá v šesté a sedmé třídě, o právním povědomí seznamujeme děti v osmé a deváté třídě.

V jakém věku dětí se projevují první příznaky rizikového chování a kriminality?

Nelze jednoznačně určit věk dětí, který je spojen s prvními příznaky rizikového chování. Pokud mám tuto otázku konkretizovat, tak prvními případy kouření žáků naší školy se zabýváme již ve druhé a třetí třídě. Zde se však jedná o nahodilé výjimky. Mohu uvést, že se rizikovými projevy chování na naší škole zabýváme převážně od jedenáctého roku věku dětí.

Máte dojem, že přispěly programy Policie České republiky ke zlepšení situace v oblasti rizikového chování dětí na Vaší škole?

Vzhledem ke krátké době v pozici školního metodika prevence toto nemohu posoudit. Mohu usuzovat na základě informací od mého předchůdce, že zcela určitě dětem zvyšují programy primární prevence rámec povědomí o tom, co je a není správné. Otázkou však zůstává, co si každý jedinec s sebou odnese do budoucího života.

Máte zájem nadále využívat nabídku preventivních programů Policie České republiky? V jakých oblastech?

Nabídku i nadále budeme využívat, je pro nás zajímavá tematicky i kvalitativně. V rámci dodržení kontinuity primární prevence rizikového chování u dětí bychom chtěli rozvíjet spolupráci ve všech okruzích jako v předešlých letech.

Škola 5:

Školní metodik prevence na této škole je učitelka s praxí 25 let, která vyučuje zeměpis a občanskou nauku. Na otázky při rozhovoru odpovídá krátce, je zde vidět nechuť, přestože s rozhovorem souhlasila. Školní metodičkou prevence je více než 7 let, má své názory na řešení primární prevence rizikového chování na základní škole a k tomu využívá více subjektů.

Využili jste nabídku na primární prevenci zpracovanou Policií České republiky?

Nabídka preventivně informační skupiny nám byla poskytnuta, ale pro naši školu ji téměř nevyužíváme. Pro primární prevenci na naší škole využíváme jiných subjektů.

Proč Vás nabídka Policie ČR zaujala?

(na tuto otázku neodpověděla)

Účastnil(a) jste se osobně některého realizovaného projektu?

Ano, pouze preventivního programu zaměřeného na šikanu pro II. stupeň základní školy.

Jak jste byl(a) spokojen(a) s prezentací programů ze strany Policie České republiky?

Uvítala bych více teoretických příkladů a praktických ukázek.

Myslíte si, že preventivní programy Policie České republiky zaujaly žáky Vaší školy?

Nevím, dále jsem o tom s žáky nemluvila. Nezjišťovala jsem jejich reakce.

Vyskytly se či vyskytují na Vaší základní škole projevy rizikového chování? Kdy začínáte s prevencí rizikového chování?

Ano, vyskytují. Tento výskyt byl i jedním z důvodů proč jsme využili nabídku Policie České republiky. Problém se vyskytuje u žáků na II. stupni, zejména s kouřením, záškoláctvím a násilím mezi žáky. U žáků na I. stupni se tyto problémy vyskytují ojediněle. Prevence je zařazená v jednotlivých předmětech, kde se děti z úst učitele dozvídají základní informace. Při výskytu nějakého problému pak zajišťujeme přednášky od externích institucí, např. od policie na téma šikana v sedmé třídě. Téma návykových látek se prezentuje také v sedmé i osmé třídě.

V jakém věku děti se projevují první příznaky rizikového chování a kriminality?

Na tuto otázku jsem odpověděla již v předešlém bodě, tedy kolem dvanáctého roku věku dětí.

Máte dojem, že přispěly programy Policie České republiky ke zlepšení situace v oblasti rizikového chování dětí na Vaší škole?

Vliv na snížení situace v oblasti rizikového chování dětí nelze hodnotit, protože doba konání těchto programů je příliš krátká a jejich četnost nízká.

Máte zájem nadále využívat nabídku preventivních programů Policie České republiky? V jakých oblastech?

Několik let již spolupracujeme na poli primární prevence rizikového chování v intencích minimálního preventivního programu s jinými subjekty. Tato spolupráce probíhá k oboustranné spokojenosti. Nabídku Policie České republiky využijeme okrajově, dle vzniklé situace.

Rozhovor s metodikem prevence v pedagogicko-psychologické poradně

Jaká je Vaše úloha jako okresního metodika prevence?

Pracuji jako metodolog pro školní metodiky prevence, což řeší okrajově Školský zákon č. 561/2004 Sb. a dále Vyhláška č. 72/2005 Sb. o pedagogických zaměstnancích, kde je uveden i výčet mých úkolů. Má práce spočívá v metodické koordinaci činností školních metodiků prevence, které si dvakrát ročně zvu do poradny. Snažím se jednotlivá setkání školních metodiků vést v přátelském duchu, aby to nevnímaly jako kontrolu. Nabízím jim i svou pomoc při řešení problémů.

Jak s Vámi školy spolupracují?

Jednotlivé základní školy zpracovávají Minimální preventivní program, který mi na každý školní rok předkládají. Jeho zpracování je dobrovolná činnost školního metodika prevence a hlavně je to transparentní dokument školy vůči rodičům. Je to dobrovolné, zákon jeho zpracování neukládá jako povinnost. V současnosti jeho plnění sleduje i Česká školní inspekce při svých kontrolách, ale nemá možnost ovlivnit školy při jeho neplnění. Na konci školního roku každá škola zpracovává závěrečnou zprávu o stavu primární prevence, kterou mi také předkládají k nahlédnutí.

Spolupráce s jednotlivými školami je záležitostí individuální, některé mne oslovují sami, žádají mne o rady i přednášky na konkrétní problémy, jiné ne. Moje přednášková činnost je spíše jednorázová.

Kdy se má začít s prevencí u dětí?

Já se domnívám, že primární prevence rizikového chování by měla začínat již od mateřské školy. Zde se děti poprvé setkávají v kolektivu s vrstevníky a začínají se projevovat jejich návyky a postoje, proto již zde by měla úloha primární prevence určitě začínat. Praxe je ovšem jiná, když jsem o tom hovořil s učiteli mateřských škol, tak jejich nadšení pro toto je malé. Přiklánějí se spíše k obecnému vysvětlování, ale cílené zaměření již v tomto věku by mělo určitě své velké klady. Kdyby primární prevence začínala již od útlého věku dítěte, mohla by se stát kontinuálním procesem navazujícím pak v základní škole, kde by děti dostávaly stále nové informace, které by zohledňovaly jejich mentální vyspělost.

Pedagogové na základních školách se většinou domnívají, že primární prevence sociálně patologických jevů by měla přicházet až na II. stupni základní školy, což si myslím, že je již pozdě. Většinou se domnívají, že největší roli hraje rodinné prostředí dětí, že škola nemůže měnit jejich zažité vzorce chování. Škola má dost velký prostor k určité redukci či nápravě. Pak se však prevence dostává až do úlohy psychoterapie – nápravy chování vzorců z rodin. Často se z úst školních metodiků prevence dozvídám, že je problematické zapojit do procesu prevence nežádoucího chování dětí jejich rodiče. Ti totiž většinou nemají zájem se školou spolupracovat. Pak je opravdu těžké přimět jejich ratolesti k nějaké změně postoje k učení či chování.

Vidíte nějaké rezervy v provádění primární prevence na základních školách?

Samozřejmě je vždy co zlepšovat, rezervy vidím zejména v cílových skupinách. Rozšíření cílových skupin pro jednotlivé oblasti primární prevence sociálně patologických jevů by určitě přineslo zlepšení celého procesu primární prevence na základních školách. Dále si myslím, že preventivní aktivity na základních školách

mají pro žáky větší přínos z úst externího lektora než učitele. Přicházející externista, ať v osobě policisty či pracovníka jiné organizace je pro žáky určitě příjemným zpestřením výuky. Další možnost pro zlepšení podmínek práce učitelů se žáky vidím v prosazení spolupráce základních škol se školními psychology. Domnívám se, že je to velká výhoda nejen pro žáky, ale i pro učitele, kteří mají možnost řešit ihned vyvstálé problémy. V Českém Krumlově je ale pouze jedna základní škola, která tuto možnost má. Finanční stránka nezatěžuje školu, protože je řešena z peněz ministerstva školství formou dotace, zbytek dodává paušální částkou město Český Krumlov. Na druhé straně je fakt, že při počtu základních škol v celém okrese je takových odborníků nedostatek. Také si myslím, že školní psycholog by mohl provádět supervizní činnost. Ta by byla zpětnou vazbou směrem k pedagogům, kterým by poskytla cennou službu určité sounáležitosti v řešení problémů.

Víte o preventivní činnosti Policie České republiky na základních školách?

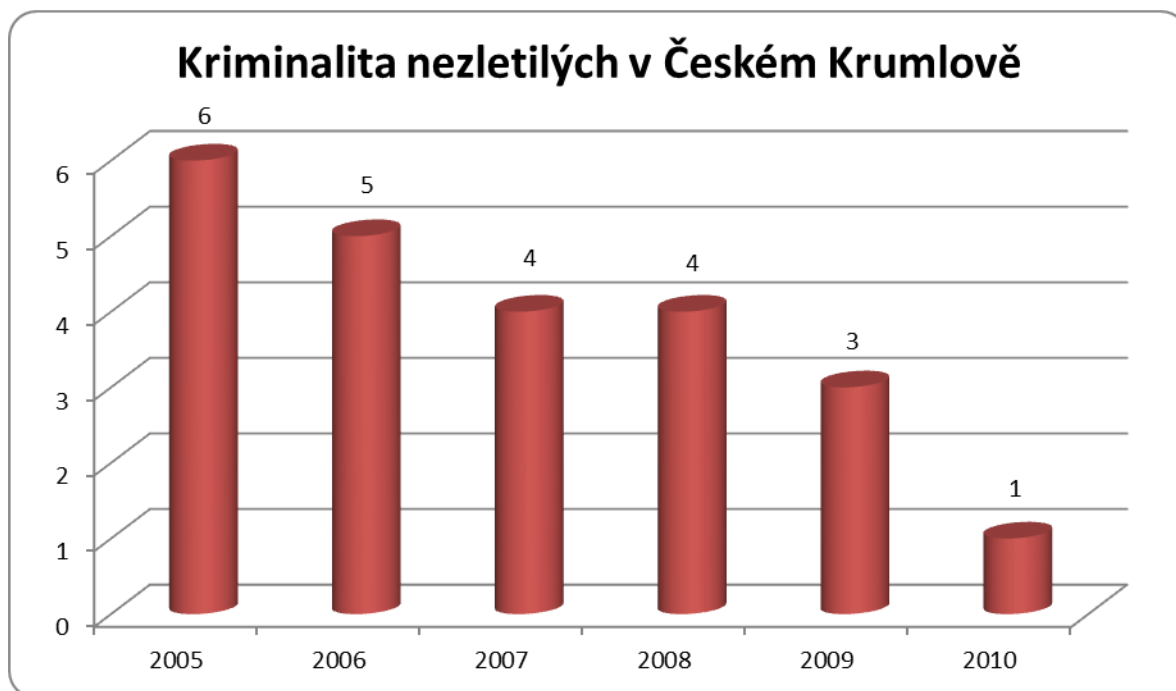
Přesný přehled o činnosti na poli primární prevence sociálně patologických jevů Policie České republiky nemám. Bohužel v Českém Krumlově zatím není pracovní skupina, složená z odborníků pro tuto oblast, mám na mysli Policii České republiky, probační a mediační službu, zástupce orgánu sociálně právní ochrany dětí a metodika prevence. Z policejní prevence mám pocit, že se jedná spíše o prevenci informativní, chybí jí kontinuita, je to spíše osvěta, přednášení. Jako velice zdařilou akci hodnotím Ajaxův zápisník, to je propracovaný systém, kdy každý žák má potřebné informace se svým deníčkem, se kterým pracuje s pedagogem po celý školní rok. Při studiu minimálních preventivních programů jednotlivých základních škol zjišťuji, že využívají besedy a přednášky Policie České republiky na různá aktuální témata. Myslím si, že uniformovaný policista do základní školy patří a v procesu primární prevence rizikového chování a kriminality má nezastupitelné místo.

4.3 Výsledky z policejních statistik

Informace k získání relevantních dat ke zjištění úrovně trestné činnosti žáků základních škol (jedná se o kategorii nezletilých) jsem zjistila z dostupných policejních statistik. Tyto statistiky používají rozdělení dětí dle věku na nezletilé a mladistvé v souladu se zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Do kategorie nezletilých řadíme děti mladší patnácti let, tedy žáky základních škol. Do kategorie mladistvých patří děti od patnácti do osmnácti let věku.

Jako cíl jsem si stanovila porovnání statistických údajů v letech 2005 – 2010, abych zjistila, zda trestná činnost žáků českokrumlovských základních škol má stoupající či klesající tendenci v porovnání s celostátním trendem. Pro lepší názornost jsem zjištěné informace zpracovala do grafu.

Graf 10: Kriminalita nezletilých v letech 2005 – 2010 v Českém Krumlově (počet případů)

(zdroj: PČR)

V grafu č. 1 je graficky znázorněna celková trestná činnost žáků základních škol v Českém Krumlově, která je obsažena v policejních statistikách od roku 2005 do roku 2010. V roce 2005 dosáhla trestná činnost nejvyšší hodnoty kriminality během celého sledovaného období 6 (26,1%) případů. V následujícím roce 2006 dosáhla kriminalita 5 (21,7%) případů. V letech 2007 a 2008 se kriminalita opět snížila a stagnovala na hodnotě 4 (17,4%) případů. V roce 2009 se kriminalita nezletilých dále snížila na hodnotu 3 (13,0%) případy. Rok 2010 vykazuje nejnižší počet trestných činů nezletilých a to pouze 1 (4,3%) případ za posledních šest sledovaných let. Celkově lze konstatovat, že kriminalita nezletilých v Českém Krumlově má od roku 2005 do roku 2010 klesající trend vývoje.

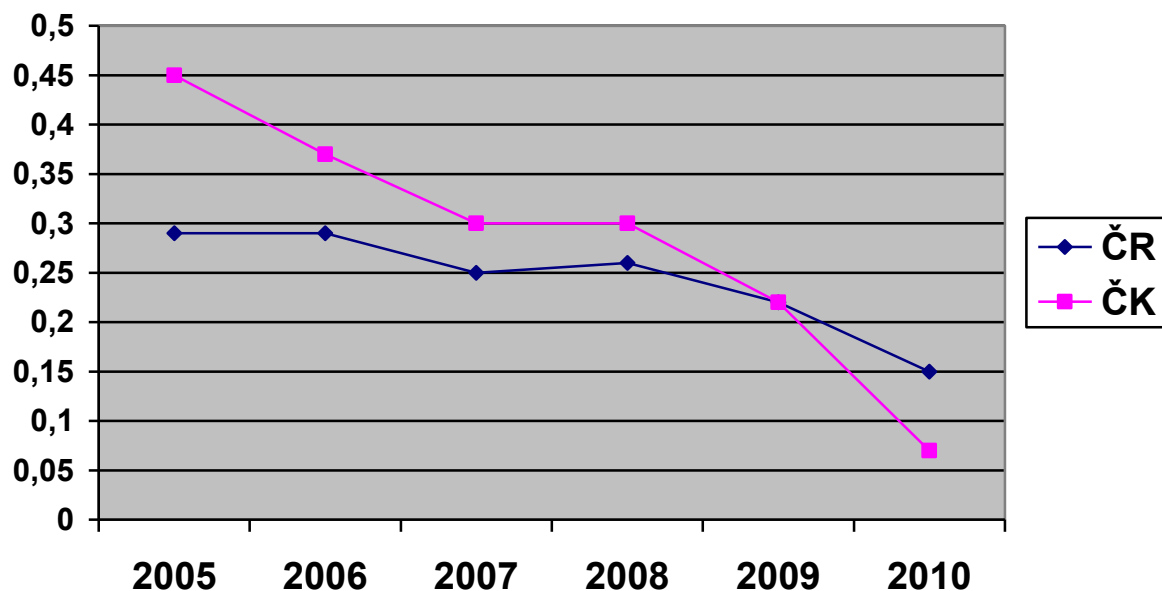
Graf 11: Kriminalita nezletilých v letech 2005 – 2010 v České republice (počet případů)

(zdroj: PČR)

Graf číslo 11 znázorňuje kriminalitu nezletilých v letech 2005 – 2010 v České republice. Z grafického vyjádření je patrné, že v roce 2005 dosáhla celková kriminalita nezletilých 3086 (19,80%) případů. V roce 2006 došlo k nepatrnému nárůstu o 4 případy kriminality nezletilých oproti roku 2005 na 3090 (19,83%). V roce 2007 došlo k celkovému snížení na počet 2710 (17,39%), avšak v roce 2008 k mírnému zvýšení o 73 případy kriminality nezletilých na 2783 (17,86%). Od roku 2009 se celková kriminalita snižuje na 2333 (14,87%) případy. V roce 2010 dosáhla úroveň ve sledované oblasti nejnižší hodnoty kriminality, a to „pouze“ 1584 (10,16%) případy. Celkově lze vyhodnotit kriminalitu nezletilých v České republice jako klesající.

Graf 12: Porovnání kriminality nezletilých v České republice a Českém Krumlově v letech 2005 – 2010

(zdroj: PČR)

Graf číslo 12 nám porovnává kriminalitu nezletilých v letech 2005 – 2010 v České republice a v Českém Krumlově. Pro lepší grafickou názornost jsem zvolila přepočítání celkové kriminality v poměru na 1000 obyvatel. Graf znázorňuje, že kriminalita dětí v obou sledovaných lokalitách klesá. Stejnou úroveň dosahuje v roce 2009. V Českém Krumlově se v roce 2010 kriminalita snižuje pod statistickou úroveň celostátní kriminality.

5 Diskuze

O problematice primární prevence kriminality a rizikového chování u dětí na základních školách bylo sepsáno mnoho odborných publikací. Neoddiskutovatelným je jistě fakt, že sebelepší preventivní program nemůže vyřešit veškerá negativa, na něž má reagovat. Nicméně je pravda, jak vyplývá i z této práce, že ochota a snaha odpovědných organizací a institucí na poli prevence sociálně patologických jevů má na úseku výchovy mládeže své nezadatelné místo. V této souvislosti nelze nezmínit například podporu preventivní činnosti policie na místní úrovni či přítomnost uniformovaných policistů ve školách, když z výzkumu vyplynulo, že žádné z uskutečněných témat preventivních programů nebylo hodnoceno žáky základních škol záporně.

Při provádění vlastního kvantitativního výzkumu jsem se setkala se vstřícným přístupem ředitelů všech oslovených škol. Někteří ředitelé mi v úvodu sdělili, že se na ně obrací celá řada studentů s obdobnými požadavky na zpracování výzkumů ke kvalifikačním vysokoškolským pracím. Z tohoto důvodu mne požádali o redukci rozsáhlosti původně předloženého dotazníku pro žáky 9. tříd, který jsem zúžila tak, aby nepředstavoval větší časovou zátěž pro jednotlivé třídy.

V další etapě výzkumu bylo osloveno 5 školních metodiků prevence s žádostí o rozhovor. Hned v úvodu jim bylo sděleno, že jejich jména zůstanou v anonymitě. Se žádostí všichni souhlasili a následného rozhovoru se zúčastnili s požadavkem, aby anonymní byla nejen jejich identita, ale též identita jejich školy.

Dále jsem prostudovala všechny dostupné materiály k preventivním programům primární prevence rizikového chování a kriminality dětí na základních školách, které využívá preventivně informační skupina Policie České republiky v Českém Krumlově. Jednalo se o materiály jak v listinné, tak v elektronické podobě.

Policie dle závazného pokynu policejního prezidenta č. 211/2008 zaměřuje svou činnost na preventivní působení, které předchází represi a vede ke společnému identifikování bezpečnostních rizik a současně usiluje o omezení příčin jejich vzniku.

V rámci vlastního výzkumu jsem prostudovala dostupné materiály k preventivním programům pro základní školy. Zjistila jsem, že policejní činnost v této oblasti se zaměřuje na aktuální směry z oblasti sociálně patologických jevů, především šikanu, kyberšikanu, všechny druhy závislostí, domácí násilí, dopravní výchovu a také na zvýšení právního povědomí dětí. Z rozhovorů s metodiky prevence vyplývá, že nabídku policie považují za dostatečně širokou a přítomnost policisty ve škole většinou vítají. Dva z pěti metodiků pro plnění svého preventivního programu využívají převážně nabídky jiných subjektů, či primární prevenci řeší vlastními prostředky.

Z dotazníků pro žáky 9. tříd základních škol jsem zjistila, že všichni oslovení respondenti se zúčastnili alespoň jednoho preventivního programu, který připravila Policie České republiky. Nejvíce respondentů se zúčastnilo preventivního programu zaměřeného na šikanu, návykové látky a dopravní výchovu. Zároveň většina oslovených dětí uvedla, že prezentované programy pro ně znamenaly přísun nových zajímavých informací (viz graf č. 4 a 5). Pouze malá část oslovených uvedla, že preventivní programy Policie České republiky hodnotí jako ztrátu času a pouhé poučování. Domnívám se, že vzhledem k malému počtu takových odpovědí lze celkově hodnotit preventivní programy policie kladně, což dokazují i oslovení školní metodici prevence, kteří se vyjadřují kladně k tematické nabídce programů i jejich provedení.

Vzhledem k vyjádření respondentů k pokračování preventivních programů Policie České republiky na základních školách (zachycuje graf č. 9) se domnívám, že tato cesta je správná a dokládají to i názory většiny školních metodiků prevence, kteří spolupráci s policií hodnotí jako přínosnou pro své školy.

Nikl (13) uvádí při zkoumání příčin a podmínek trestné činnosti a hledání nejúčinnější prevence u věkové kategorie 6-15 let, že většina dětských provinilců se dostává do rozporu se zákonem okolo 12 let. Nešpor (18) k tomu uvádí, že u efektivní primární prevence je důležitý její včasný začátek a její účinnost se zvýší, je-li zahájena 2-3 roky před prvním kontaktem s rizikovým chováním. Školní

metodici prevence se vyjádřili, že primární prevence na základních školách přichází s nástupem dětí do školy. Zároveň dodávají, že se výrazně u dětí projevuje vliv rodinného prostředí. Zažité vzorce chování se těžko mění. V tomto se shodují s autorkou Vágnerovou (30). Z dotazníkového šetření vyplynulo, že většina respondentů dostala informace o projevech a důsledcích rizikového chování ještě před setkáním s nimi. To dokládá, že primární prevence rizikového chování v základních školách přichází včas.

Z výstupů empirického šetření mezi soudci a státními zástupci (14) vyplynulo, že faktorem nejvýrazněji ovlivňujícím kriminalitu mládeže je rodina, což koresponduje s názorem školních metodiků prevence i okresního metodika prevence, kteří tento vliv považují za dominantní. Kučera (18) dodává, že závadové jednání má svoje příčiny, projevy a důsledky. Jeho zkoumáním se napomáhá při vytváření projektů prevence kriminality mládeže.

S názorem o sociální vyspělosti dnešních dětí se ztotožňují i mnou oslovení pedagogové - metodici prevence na základních školách, kteří jsou denně v kontaktu s dětmi a plně si uvědomují jejich vyspělost a vynalézavost. Také Holas a Večerka (6) vidí v dynamické změně doby důvody problémů dětí s kriminalitou. To jistě též souvisí i s rozvojem vědy na poli komunikačních technologií. To jim přináší stále nové a nové poznatky a informace, které s sebou přináší i svá negativa v oblasti rizikového chování dětí. Otázkou zůstává, zda řešit stále častější odchylky od zažitých vzorců chování represivně, čili snížením věkové hranice trestní odpovědnosti, či působením na poli primární prevence jako výchovy k zodpovědnosti dnešní mladé generace. Nemyslím si, že dnešní generace je jiná než některé starší, ale faktem je, že celkový vývoj vpřed je patrný. Je třeba si uvědomit, že úloha nás dospělých v procesu edukace mladé generace je nezastupitelná a my jim přinášíme sami svým chováním a jednáním dost příkladů, které pak opakují v domnění, že je to v pořádku.

Dle Zoubkové (29) je patrné, že nejvíce děti i mladistvých páchá majetkovou kriminalitu, jejímž motivem je převážně zisk. U dětí je majetková kriminalita

převážně záležitostí krádeží. Taktéž Zoubková uvádí, že to souvisí s touhou stále mladších dětí vlastnit módní a drahé oblečení, věci pro zvýšení své vlastní prestiže a tak se vyrovnat svým vrstevníkům. Dle poznatků školních metodiků prevence jsou dnešní děti k sobě velice kruté, pokud se některý jedinec byť jen trochu odlišuje od většiny, ať již oblečením, vzhledem či chováním, je terčem útoku či posměchu. K tomu jsem zjistila, že velká většina respondentů z řad dětí ví, co znamená provinění ve vztahu k trestnímu právu. Uvědomují si, že jejich chování je postižitelné zákonem.

Přes dobrou spolupráci na úrovni zástupců resortů přetrvává problém v podceňování preventivní práce takřka na všech úrovních státní správy a samosprávy. Stejně tak lze nazírat na leckdy nedoceňující až přezírající přístup některých krajů a obcí, ale i ústředních orgánů. Toto je limitujícím faktorem z hlediska úspěšnosti prevence na školách (26).

Důležitou úlohu na poli primární prevence na základních školách hraje zejména přístup zainteresovaných subjektů a jejich vzájemná dobrá spolupráce (17). Dle názoru metodika prevence v pedagogicko-psychologické poradny v Českém Krumlově je právě v této oblasti co zdokonalovat a vylepšovat. Zejména provázanost a lepší spolupráce všech orgánů na úrovni celého okresu i jednotlivých měst a obcí má značnou trhlinu. Dále metodik uvádí jako vhodné řešení prevence podle modelu v regionu Prachatic, kde spolupráce je rozvíjena mezi subjekty okresního metodika prevence, probační a mediační služby, Policie České republiky, orgánů státní správy a také zástupců školských zařízení. To je tím příslibem, který by zcela určitě navodil takovou situaci, kterou by si primární prevence na místní úrovni zasloužila. S tím se shoduje i názor Kučery (26) či Zoubková (39). V této situaci se může stát, že preventivní aktivity pro děti na základních školách jsou řešeny trochu chaoticky a tak děti získávají informace opakovaně např. o drogových závislostech od různých subjektů, které se pak nesetkávají s takovým účinkem, který mají mít a může dojít k nechuti dětí se s opakujícími besedami a přednáškami setkávat. Je pak také narušena jejich výchovná funkce, protože děti jsou stále stejnými přednáškami přesyceny.

Dle názoru metodika prevence postrádá v řešení primární prevence na základních školách také určitou kontinuitu jednotlivých činností, neboť by mělo docházet k propojování jednotlivých informačních besed a přednášek se školním výukovým plánem nebo minimálními preventivními programy, což by zajistilo větší účinnost primárních preventivních programů. Matoušek (11) k tomu uvádí, že stanovit přesně žádoucí efekt programů je téměř nemožné, protože i nejdokonalejší preventivní program odvrátí kriminální chování jen u části mládeže, kteří mají vysoké riziko sociálního selhání. Tento názor potvrzuje i školní metodik prevence ze školy označené číslem 4, kde mají větší procento žáků ze sociálně nevyhovujícího prostředí.

Na druhé straně by měla následovat snaha zajistit potřebné podmínky pro výkon práce školním metodikům prevence, kteří tuto funkci zatím zajišťují až po splnění svých pedagogických povinností, tedy většinou na úkor svého volného času s přispěním minimálního finančního ohodnocení. Zde vidí okresní metodik prevence možnost zapojení do procesu primární prevence pro vysokoškolsky vzdělané preventivní pracovníky, kteří by mohli právě tuto činnost erudovaně provádět. Samozřejmě se nabízí otázka finanční náročnosti dalšího pracovníka školy, což by bylo možno určitě skloubit třeba s prací takového pracovníka mezi dětmi ve školním klubu, což by mu na druhé straně přinášelo zpětné informace z dětských kolektivů.

Z rozhovorů se školními metodiky prevence vyplynulo, že věkovou hranicí, kdy se projevují u dětí projevy rizikového chování či kriminality jsou mezi desátým až dvanáctým rokem. Primární prevenci v základních školách však řeší minimální preventivní programy již od začátku školní docházky dětí, tedy od první třídy. Taktéž programy prevence Policie České republiky (Ajaxův zápisník, Zebra se za tebe nerozhledne) probíhají od druhé třídy ZŠ, tudíž prevence přichází podle Nešpora i Kaliny včas. Tím mohu první hypotézu, že: „primární prevence v základních školách přichází v době zapojování žáků do rizikového chování v návaznosti na vyskytující se kriminalitu (šikana, kyberšikana, krádeže, návykové látky)“ verifikovat, neboť prevence rizikového chování přichází dříve, než se s ní děti setkávají sami či ve svém okolí.

Provedený výzkum zcela potvrdil hypotézu číslo 2: „více než polovina základních škol ve městě Český Krumlov spolupracuje s Policií České republiky v rámci prevence kriminality“. Město Český Krumlov má pět základních škol. Rozhovory se školními metodiky prevence potvrdily, že každá základní škola využila již některý program primární prevence rizikového chování a kriminality z nabídky Policie České republiky v Českém Krumlově. U tří oslovených základních škol se spolupráce s Policií České republiky rozvíjí, u dvou základních škol se jednalo pouze o jednorázové akce. Do budoucna nejsou tyto školy rozhodnuty dále pokračovat ve spolupráci a využívají služeb jiných subjektů.

Kriminalita dětí a mládeže je významným rizikovým chováním se značnými společenskými dopady. Podle Nešpora je prevence trestné činnosti je v případě dětí a mládeže nejúčinnější formou ochrany společnosti před jejími následky (18). Do procesu vytváření a realizování preventivních strategií se zapojuje významně i Policie České republiky. Současná praxe z Českého Krumlova ukazuje, že policie poskytuje širokou nabídku policejních preventivních programů na snížení rizikového chování a kriminality. Z výzkumu vyplynulo, že žádná škola preventivní programy nehodnotila záporně a nikdo neměl závažné připomínky. Z dotazníků mezi žáky základních škol se ukázalo, že preventivní programy Policie České republiky znají, každý se alespoň jednoho preventivního programu zúčastnil. Hodnocení programů žáky bylo převážně kladné (88,6 %), pouze minimum žáků (11,4 %) z devátých tříd základní školy hodnotilo programy jako ztrátu času.

Úroveň kriminality dětí ze základních škol jsem zjišťovala v dostupných policejních statistikách z let 2005 – 2010. Při přepočtu jednotlivých statistických hodnot na jednoho obyvatele je zřejmé, že město Český Krumlov vykazovalo od roku 2005 do roku 2008 vyšší celkovou průměrnou kriminalitu, než byla celková kriminalita v České republice. Až v roce 2009 dosáhly obě statistické hodnoty stejné úrovně. Od roku 2010, kdy v Českém Krumlově zaznamenali pouze jeden případ kriminality za celý rok, se kriminalita v tomto městě dostala pod statistickou hodnotu celé České republiky. Vyhodnocením jednotlivých statistik, které v sobě zahrnují kriminalitu žáků základních škol v Českém Krumlově, a v celé České republice jsem

došla k závěru, že z obou statistik je evidentní klesající trend vývoje kriminality. Tím se verifikovala hypotéza číslo 3: „provinění žáků ze základních škol v Českém Krumlově má od roku 2005 klesající úroveň ve srovnání s úrovní v České republice“.

Matoušek uvádí, že policie v některých našich městech zkouší odradit školní děti od kriminality osvětovými besedami ve školách, což bude postup stejně málo účinný jako odrazování dětí od užívání drog jedním dvouhodinovým kulturně-vzdělávacím programem či jedním naučným filmem (11). Vzhledem ke klesající úrovni kriminality dětí v Českém Krumlově lze konstatovat, že policejní programy primární prevence na základních školách mají své opodstatnění a svoji důležitost, protože jsou prováděny kontinuálně a v malých skupinkách. V tomto se neshodují s Matouškem, protože preventivní aktivity nejsou převážně realizovány jednorázovými aktivitami či komponovanými pořady.

Výzkum na základních školách v Českém Krumlově ukázal, že prevence rizikového chování a kriminality je řešena již od vstupu dětí do základní školy. První informace děti dostávají v hodinách od svých pedagogů, spočívající v budování dobrého sociálního klimatu a posilování pozitivních mezilidských vazeb. Dále na tuto nespecifickou prevenci navazují tematicky zpracované preventivní programy či přednášky od různých subjektů, mezi nimiž Policie České republiky stojí na předním místě. Jednotlivé školy řeší výběr témat pro další vzdělávání žáků v primární prevenci individuálně, s menšími odchylkami, např. šikanu řeší většinou v páté třídě, návykové látky od šesté do osmé třídy, kyberšikanu v osmých a devátých třídách, pouze jedna škola uvedla prezentaci k právnímu povědomí v osmé třídě.

6 Závěr

Cílem této práce bylo zmapovat rozsah a realizaci prevence kriminality včetně tematického zaměření preventivních programů Policie České republiky v českokrumlovských základních školách. Pro naplnění tohoto cíle jsem provedla rozhovory se souborem pěti školních metodiků prevence, vypracovala dotazníky pro žáky devátých tříd základní školy a zjistila úroveň kriminality dětí z policejních statistik. Pro zjištění tematického zaměření jednotlivých programů jsem prostudovala všechny dostupné materiály, které využívá preventivně informační skupina k provádění primární prevence na základních školách. Domnívám se, že cíl mé práce byl naplněn.

První hypotéza: primární prevence v základních školách přichází v době zapojování žáků do rizikového chování v návaznosti na vyskytující se kriminalitu (šikana, kyberšikana, krádeže, návykové látky)“, se nepotvrdila. Všichni školní metodici prevence v rozhovorech potvrdili, že primární prevencí se zabývají již od začátku školní docházky. Dále uvedli, že věk, kdy zaznamenávají projevy rizikového chování a kriminality dětí, je mezi desátým až dvanáctým rokem, tedy daleko později po prvním setkání dětí s primární prevencí kriminality. Toto potvrzuje i realizace preventivních programů Policie České republiky na prvním stupni základní školy (Ajax, programy směřované na dopravní výchovu a šikanu) která začíná preventivně působit na žáky od osmi let věku.

Dostupnost programů policejní primární prevence dokládá fakt, kdy všichni oslovení respondenti dotazníkového šetření (žáci devátých tříd) uvádí svou účast alespoň na některém programu. Nejvíce se jich zúčastnilo programu na téma šikana, návykové látky a dopravní výchova. Všichni oslovení školní metodici prevence uvádí, že Policie České republiky na jejich škole prezentovala alespoň jeden program primární prevence. Tři z pěti oslovených spolupracují s Policií již několik let a s úrovní prezentovaných programů jsou spokojeni. To potvrzuje hypotézu číslo 2: „více než polovina základních škol ve městě Český Krumlov spolupracuje s Policií České republiky v rámci prevence kriminality“.

Aby prevence kriminality byla co nejúčinnější a přicházela ve správný čas, je třeba vědět, jaká je její úroveň. Toto je možné zjistit ze statistických šetření, které jsem provedla v dostupných evidencích Policie České republiky. Pro ověření či vyvrácení hypotézy číslo 3: „provinění žáků ze základních škol v Českém Krumlově má od roku 2005 klesající úroveň ve srovnání s úrovní v České republice“, jsem porovнала situaci v Českém Krumlově se situací v České republice v období let 2005-2010. Tato hypotéza se potvrdila, protože stav v obou sledovaných lokalitách měl v tomto období klesající trend.

Při zpracování této práce jsem dospěla k závěru, že primární prevenci rizikového chování a kriminality u dětí na základních školách je věnováno velké úsilí pedagogů, často nad rámec jejich volného času a s malým finančním ohodnocením. Z dostupné nabídky preventivních programů si vybírají školy na základě finančních možností a potřebnosti. Policie České republiky přichází se svou nabídkou zcela zdarma a v kvalitě a rozsahu, kterou školy mohou akceptovat. Tematické zaměření je dostatečné všem potřebám základních škol. Z provedené analýzy statistických údajů kriminality dětí vyplynulo, že situace v Českém Krumlově byla na počátku sledovaného období nad úrovní celé republiky. Zlom nastává v roce 2009, kdy se stav kriminality dětí v Českém Krumlově dostává na úroveň republiky a v roce 2010 výrazně klesá. Z toho mohu usuzovat, že specifická primární prevence na základních školách v Českém Krumlově funguje.

7 Seznam použité literatury

1. AMBROŽOVÁ, K. a spol. *Rizikové chování dětí a mladistvých*. [online]. [cit.2010-03-10]. Dostupné z:
http://www.urazydeti.cz/download/publikace_rizikove_chovani.pdf
2. *Community policing : Manuál pro uniformovanou policii*. Společně k bezpečí o.s., Praha 2008. 62 s.
3. *Děti a jejich problémy – sborník studií*. Praha: Sdružení Linka Bezpečí, 2005. 141 s. ISBN 80-239-4482-7.
4. FILÁK, Antonín a kol. *Zákon o Policii České republiky*. 1. vydání. Praha: Police History, 2009. 243 s. ISBN 978-80-86477-49-7.
5. HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. 1. vydání. Praha: Portál, 2004. 232 s. ISBN 80-7178-888-0.
6. HOLAS, J. – VEČERKA, K. *Základní rysy delikvence mladistvých v ČR*. Kriminallistika, 2007, ročník XXXX, č. 3, s. 187-191. ISSN 1210-9150.
7. JELÍNEK, Jan a kol. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 24. vydání. Praha: Linde, 2006 1056 s. ISBN 80-7201-618-0.
8. KALINA, K. a kol. *Mezioborový glosář pojmů z oblasti drogových závislostí*. [online]. [cit. 2011-02-15]. Dostupné z:
http://www.drogy-info.cz/index.php/info/glosar_pojmu
9. KAŠPAROVÁ, B. *Ajaxův zápisník*. Sokolov: Policie ČR OŘ, 2001. 83 s.
10. KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vydání. Praha: Portál, 2005. 255 s. ISBN 80-7367-014-3.
11. KOPECKÝ, K. - KREJČÍ, V. *Rizika virtuální komunikace*. Net University, Olomouc, 2010. 35 s. ISBN 978-80-254-7866-0.

12. KOZLOVÁ, L. *Výzkum v sociální oblasti*. [online]. [cit. 2010-12-20]. Dostupné z: http://www.eamos.cz/amos/ksb/externi/ksb_305/index.htm
13. KREJČÍ, V. *Kyberšikana. Kybernetická šikana (studie)*. Olomouc, 2010. 22 s. ISBN 978-80-254-7791-5.
14. KUČHTA, J. a kol. *Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže*. Státní zastupitelství, 2011. Ročník IX, číslo 1-2, s. 3-51. ISSN 1214-3758.
15. MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vydání. Praha: Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2.
16. MATOUŠEK, Oldřich – KROFTOVÁ Andrea. *Mládež a delikvence*. 2. vydání. Praha: Portál, 2003. 344 s. ISBN 80-7178-771-X.
17. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. 24 246/2008-6*. [online]. [cit. 2011-03-15]. Dostupné z:
<http://www.pppcb.cz/index.php?stranka=clanek&parent=1&kategorie=200&id=523>
18. *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č. 20 006/2007-51*. [online]. [cit. 2011-03-22]. Dostupné z:
<http://www.pppcb.cz/index.php?stranka=clanek&parent=1&kategorie=200&id=523>
19. NEŠPOR, K. *Alkohol, drogy a vaše děti*. [online]. [cit. 2011-02-15]. Dostupné z:
<http://www.alkoholik.cz/zavislost/ke-stazeni/online-knihy/category/1-online-knihy.html>
20. NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. Praha: PA ČR, 2000. 100 s. ISBN 80-7251-033-9.
21. NOVOSAD, L. *Poradenství pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009. 376 s. ISBN 978-80-7367-509-7.

22. *Prevence kriminality*. [online]. [cit. 2011-02-12]. Dostupné z:
<http://www.mvcr.cz/clanek/prevence-519728.aspx>
23. PRŮCHA, J. – WALTEROVÁ, E. – MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3.vyd. Praha: Portál: 2003. 324 s. ISBN 80-7178-772-8.
24. PTÁČKOVÁ, L. - VANĚČEK, M. *Malá policejní akademie*. 1. vyd. České Budějovice: OŘ PČR Josef Pokorný-TISK, 2006.
25. *Reforma Policie ČR*. [online]. [cit.2010-12-06]. Dostupné z:
http://ppportal.pcr.cz/reforma_policie.pdf
26. *Rukověť pro poskytovatele a zadavatele sociálních služeb v oblasti problematiky dětí a mládeže*. 1.vydání. JČÚ Č. Budějovice, ZSF: 2008. 250 s. ISBN 978-80-7394-064-5.
27. *Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009-2012*. [online]. [cit.2010-12-04]. Dostupné z:
http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/MB_38_2009_61_Strategie_prevenec_e_RPCCh_2009_2012.pdf
28. SVATOŠ, R. *Základy kriminologie a prevence kriminality*. České Budějovice: VŠERS, 2009. 118 s. ISBN 978-80-86708-81-2.
29. *Školský zákon č. 561/2004 Sb.* [online]. [cit.2010-04-06]. Dostupné z:
<http://aplikace.msmt.cz/Predpisy1/sb190-04.pdf>
30. ŠVECOVÁ, H. *Partnerská spolupráce Policie ČR a České pojišťovny a.s. Závislosti a my*, 2007, č. 3, 31s. ISSN 113-8584.
31. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. 444 s. ISBN 80-7178-678-0.

32. VÁCHA, P. *Efektivní prevence drogových závislostí*. [online]. [cit. 2011-04-08]. Dostupné z: http://www.prevence.net/Science/vacha_03.pdf
33. VÁLKOVÁ, H. *Kriminalita*. In: Hendrych, D. a kol. *Právní slovník*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. 319 s. ISBN 80-7179-740-5.
34. VEČERKA Kazimír a kol. *Analýza zpráv o mladistvém, vyžadovaných podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví nad mládeží. Kriminalistika*. 2009, roč. XXXXII, č. 1, s.15 – 22. ISSN 1210-9150.
35. *Volný čas a prevence u dětí a mládeže*. Praha: MŠMT, 2002. 46 s.
36. *Vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*. [online]. [cit. 2011-02-15]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-72-2005-sb-1>
37. WIKIPEDIA. [online]. [cit. 2010-03-25]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Xenofobie>
38. *Závazný pokyn policejního prezidenta číslo 211 ze dne 29. prosince 2008 o zavedení metody community policing do praxe u Policie České republiky*.
39. ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. 1. vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: 2002. 231 s. ISBN 80-86473-08-2.

8 Klíčová slova

Prevence

Preventivní programy

Kriminalita

Základní škola

9 Přílohy

Příloha 1 Dotazník pro žáky základních škol

Příloha 2 Záznamový arch (Rozhovor se školními metodiky prevence)

Příloha 1

Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Zdeňka Řeháčková, jsem studentkou Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, studijní obor Sociální práce ve veřejné správě. Pro svou bakalářskou práci na téma **Preventivní programy Policie České republiky na základních školách v Českém Krumlově** potřebuji provést kvalitativní a kvantitativní výzkum týkající se dané problematiky. Proto si Vás dovoluji, touto cestou požádat o vyplnění tohoto dotazníku, který je zcela anonymní a veškeré výstupy z dotazníku budou použity pouze pro zpracování mé bakalářské práce.

Chci požádat každého z Vás, kdo bude ochoten tento dotazník vyplnit a pomoci mi tak při zpracování podkladů pro mou práci, aby si pozorně přečetl každou otázku a na tuto pravdivě odpověděl. Převažující odpověď prosím zakřížkujte, případně doplňte doprovodným textem.

Děkuji Vám za vyplnění a tím za pomoc při provádění výzkumu k mé bakalářské práci.

Zdeňka Řeháčková

1. Bydlíš v Českém Krumlově?
 ano
 ne
2. Jsi:
 chlapec
 dívka
3. Účastnil(a) jsi se ve škole nějakého preventivního programu, který pořádala Policie České republiky:
 ano
 ne

4. Pokud jsi odpověděl(a) v předešlé otázce ano, uveďte, v jaké třídě jsi se s preventivními programy Policie ČR poprvé setkal(a):

.....

5. Jakého preventivního programu jsi se zúčastnil(a). Zaškrtni tematický okruh:

- šikana
- kyberšikana
- návykové látky
- domácí násilí
- dopravní výchova
- právní problematika

6. Přednášky preventivních programů Policie ČR hodnotíš jako:

- zajímavé
- zdroj nových informací
- nezajímá mě to
- pouhé poučování
- ztráta času

7. Domníváš se, že Ti preventivní programy poskytly dostatečný přehled o důsledcích rizikového chování pro Váš další život?

- ano
- ne

8. Víš co znamená termín PROVINĚNÍ ve vztahu k trestnímu právu?

- ano
- ne

9. Byly Ti informace o projevech rizikového chování a jejich důsledcích poskytnuty před tím, než jsi se s nimi setkal(a)?

- ano
- ne

10. Myslíš si, že by preventivní programy policie na základních školách měly pokračovat?

- ano
- ne

Příloha 2

Záznamový arch

(Rozhovor se školními metodiky prevence)

1. Využili jste nabídku na primární prevenci zpracovanou Policií České republiky?
2. Proč Vás nabídka Policie ČR zaujala?
3. Účastnil(a) jste se osobně některého realizovaného projektu?
4. Jak jste byl(a) spokojen(a) s prezentací programů ze strany Policie České republiky? (materiály, činnost lektora)
5. Myslíte si, že preventivní programy Policie České republiky zaujaly žáky Vaší školy?
6. Vyskytly se či vyskytují na Vaší základní škole projevy rizikového chování? Kdy začínáte s prevencí rizikového chování? (šikana, návykové látky, dopravní výchova, kyberšikana)
7. V jakém věku dětí se projevují první příznaky rizikového chování a kriminality?
8. Máte dojem, že přispěly programy Policie České republiky ke zlepšení situace v oblasti rizikového chování dětí na Vaší škole?
9. Máte zájem nadále využívat nabídku preventivních programů Policie České republiky? V jakých oblastech?